

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Matkailun koulutusohjelma

Jasna Taskinen

KAUKOLENTOJA JA CITYSAAMELAISIA
– KATSAUS KESTÄVÄÄN MATKAILUUN

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2015

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2015
Matkailun koulutusohjelma

Sirkkalantie 12
80101 JOENSUU
013 260 600

Tekijä
Jasna Taskinen

Nimeke
Kaukolentoja ja citysaamelaisia – katsaus kestävään matkailuun

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö on kirjallisuuteen perustuva katsaus kestävästä matkailusta. Työ oli luonteeltaan tutkimuksellinen. Tuloksena on tiivistelmä nykyaikaisesta kestävästä matkailusta koskevasta teorian tiedosta, joka käsittelee sen ekologista, sosiokulttuurista sekä taloudellista ulottuvuutta. Lisäksi työssä on painotettu matkailun sosiokulttuurisia vaikutuksia saamelaisiin. Aineisto on kerätty kirjallisista ja sähköisistä lähteistä.

Kestävä matkailu on osa kestävästä kehitystä, ja se pyrkii löytämään toimintatavan, joka turvaa ekologisen, taloudellisen ja sosiokulttuurisen kestävyysvaaran vaarantamatta tulevien sukupolvien resursseja. Kestävä matkailu ottaa huomioon sekä matkailijoiden että paikallisväestön tarpeet.

Matkailu vaikuttaa luontoon ja ympäristöön monin eri tavoin. Ekologisesti kestävä toimintatavan on ymmärretty olevan keino suojella toimintaympäristöä, joka on matkailualalle välttämätön. Ilmastonmuutos, saasteet ja melu tuhoavat ympäristöä, toisaalta ulkopuolinen kiinnostus havahduttaa suojelemaan paikallisuontoa.

Matkailu on merkittävä osa paikallistaloutta. Se vaikuttaa aina myös alueen kulttuuriin. Suuri määrä globaaleja tekijöitä ja sen muotoja aiheuttavat muutoksia ja kiihdyttävät kehitystä perinteisestä moderniin. Kulttuuria tuotteistettaessa on ymmärretty paikallisväestön osallistumisen tärkeys: he ovat usein osa alueen matkailullista veto-voimaa.

Kieli
suomi

Sivuja 50

Asiasanat
Kestävä kehitys, ekologisuus, kestävä matkailu, saamelaisuus

THESIS
April 2015
Degree Programme in Tourism

Sirkkalantie 12
80101 Joensuu
FINLAND
013 260 600

Author
Jasna Taskinen

Title
Long-Haul Flights and City Sami – an Overview on Sustainable Tourism

Abstract

This thesis is a literature review on sustainable tourism. The purpose of the study was to summarize modern theoretical knowledge of sustainability in tourism and its three sectors: ecology, socioculture and economy. In addition, this thesis highlights sociocultural affects of tourism on indigenous Sami people. The material for this thesis was gathered from literature and e-sources.

Sustainable tourism is a part of sustainable development. Its aim is to find a method that secures ecological, economical and sociocultural sustainability without endangering resources of the future generations. Sustainable tourism considers the needs of travellers as well as those of local residents.

Tourism has many affects on nature and environment. It is dependent on its operational environment, which makes the ecological sustainability the key factor to protect the business. Global warming, pollution and noise destroy the environment, on the other hand external interest may awaken to protect the local nature.

Tourism is a vital part of the local economy. It also affects the culture. Many global features and their forms cause modification, and accelerate the development from traditional to modern. When productizing the culture the status of the local people has been appreciated: they are usually an important part of the tourist attractions of the area.

Language
Finnish

Pages 50

Keywords

Sustainable tourism, ecology, sustainable development, Sami

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Kantokyky	7
3	Kestävä kehitys.....	8
4	Kestävä matkailu	9
4.1	Kestävän matkailun määritelmä	9
4.2	Ekologinen kestävyys	12
4.2.1	Ekologisuutta edistävä käytännön toiminta	12
4.2.2	Matkailijat ympäristövastuullisuuden kehittäjinä.....	13
4.2.3	Matkailun vaikutukset luontoon ja ympäristöön.....	14
4.2.4	Ilmastonmuutos ja matkailu	18
4.3	Taloudellinen kestävyys.....	20
4.4	Sosiokulttuurinen kestävyys.....	22
4.4.1	Kulttuuri, kulttuuriympäristö ja kulttuuriperintö	22
4.4.2	Sosiokulttuurinen kestävyys matkailussa	24
4.4.3	Matkailun positiiviset sosiokulttuuriset vaikutukset	27
4.4.4	Kulttuurin tuotteistaminen	29
5	Kestävä matkailualue.....	30
5.1	Kestävyys pohjoisen Suomen matkailukeskuksissa	30
5.2	Imago osana kestävää matkailukehitystä	32
6	Saamelaisuus	33
6.1	Saamelaiskulttuuri	33
6.2	Saamelainen uskomus- ja käsitemaailma.....	34
6.3	Saamelaiskulttuurin kuvaus ja nykytila.....	36
6.4	Kestävä kehitys saamelaiskulttuurissa.....	38
6.5	Citysaamelaisuus.....	40
6.6	Matkailun vaikutukset saamelaiskulttuuriin	41
7	Opinnäytetyön tehtävä ja menetelmälliset valinnat	45
8	Pohdinta.....	45
8.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	45
8.2	Loppupäätelmät	46
	Lähteet.....	48

1 Johdanto

Matkailu pienentää maailmaa: monipuoliset kulkuyhteydet ja kansainvälinen media mahdollistavat tutustumisen mihin maailmankolkkaan tahansa. Matkailuala kasvaa jatkuvasti ja matkailijat löytävät tiensä yhä eksoottisempiin kohteisiin. Matkustelun lisääntyessä on tarpeen muokata toimintatapoja sellaisiksi, että matkailuympäristön voi säilyttää hyvinvoivana myös tuleville sukupolville. Muutos on väistämätöntä, mutta toimimalla kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti ympäristön hyvinvoinnista ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta on mahdollista nauttia tulevaisuudessakin.

Tämä opinnäytetyö käsittelee kestävää matkailua. Työssä painotetaan erityisesti matkailun sosiokulttuurisia vaikutuksia Suomen Lapissa. Aiheen valinta muotoutui opinnäytetyön tekijän henkilökohtaisten kiinnostuksen kohteiden lisäksi sen perusteella, että luontomatkailu, ympäristöystävällisyys ja kestävä kehitys ovat nykyään matkailualan megatrendejä. Kestävän matkailukehityksen huomiointi alkaa olla myös lähestulkoon välttämätöntä, jotta alalle elintärkeä toimintaympäristö on hyödynnettävissä myös tulevaisuudessa. Tarkoituksena on ollut tiivistää kestävää matkailua koskeva nykyaikainen tietoperusta ja tarkastella sitä, kuinka se on otettu huomioon matkailualalla.

Opinnäytetyö sisältää kestävän kehityksen ja kestävän matkailun kolmen ulottuvuuden esittelyn, yleistietoa saamelaiskulttuurista ja saamelaisen kestävän kehityksen pääperiaatteet. Lisäksi työssä käydään läpi matkailun vaikutuksia saamelaiseen kulttuuriin. Kestävän matkailukehityksen taloudellinen ulottuvuus rajataan pintapuoliseksi aiheen laajuuden vuoksi, ja pääpaino pidetään ekologiassa sekä sosiokulttuurisessa kestävyudessa.

Matkailijoiden ympäristötietoisuus on vahvistunut. Paikalliskulttuurin ja luonnon ympäristön yhä vahvempi arvostaminen näkyy luontomatkailun suosion kasvuna ja kiinnostuksena kestävän matkailun kehittämiseen. (Tyrväinen & Järvi-
luoma 2009, 39.) Luonto ja ympäristö ovatkin nykyisin matkailualan nopeimmin yleistyvät teemat (Petrísalo 2001, 38). Matkailu vaikuttaa toimintaympäristönsä luontoon ja kulttuuriin monin eri tavoin. Toisin kuin esimerkiksi teollisuuden pi-

demmällä aikavälillä esiin tulevat vaikutukset ovat matkailun aiheuttamat ongelmat helpommin nähtävissä. Kestävässä matkailussa on kyse prosessista ja toimintatavasta, jolla pyritään turvaamaan luonnonvarat ja kulttuurinen koskemattomuus mutta silti täyttämään paikallisyhteisöjen taloudellinen elinvoima, sosiokulttuuriset rakenteet sekä esteettiset tarpeet. (Kestävä matkailu 1997, 5–6.)

Luonnon, sosiaalisten ja kulttuuristen resurssien sekä arvojen suojeleminen ja kestävä käyttö mahdollistavat elinkeinon harjoittamisen pitkällä aikavälillä. Monimuotoisuuden vaaliminen ja edistäminen luo vahvan perustan matkailuelinkeinolle ja on välttämätöntä kestäväälle matkailulle. (Hemmi 2005, 85.) Kestävässä matkailussa ei ole siis kyse matkailumuodosta vaan pääperiaatteesta ja toimintatavasta, jotka ohjaavat matkailualan kehitystä sen kaikilla osa-alueilla, mukaan lukien massamatkailu (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 41). Huomioon pyritään ottamaan sekä matkailupalvelujen käyttäjien että kohdeyhteisöjen nykyiset tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia ja resursseja. (Kestävä matkailu 1997, 5–6.) Monien muiden teollisuudenalojen tavoin matkailu on muutoksen tienhaarassa, ja kestävä toimintatapa on yksi tulevaisuuden vaihtoehtoista (Kalmari & Kelola 2009, 8).

Matkailualalla tällä hetkellä vallitsevat trendit kuten ympäristöystävällisyys tukevat arvioita jonka mukaan Lapissa on tulevaisuudessa yhä enemmän kysyntää pienimuotoiselle, luontoon liittyvälle matkailulle. Lapin matkailuskenaariot korostavat sitä, että taloudellisen kestävyuden lisäksi toimintaa tulee tarkastella myös sosiaalisista, kulttuurisista ja ekologisista lähtökohdista, jotta matkailijoiden muuttuneisiin tarpeisiin pystytään vastaamaan. Tämä asettaa merkittäviä vaatimuksia toimintaympäristölle. Matkailualueen imagon ja kohderyhmäajattelun koetaan nousevan entistäkin merkittävimmiksi vaikuttajiksi. (Staffans 2011, 54.)

Opinnäytetyön nimi viittaa kaukolentoihin ja citysaamelaisiin. Kaukolennot liittyvät matkailun ekologiseen ulottuvuuteen: suuri osa matkailualan aiheuttamista ympäristöhaitoista johtuvat lentoliikenteestä. Lentämisen aiheuttamat haitat ovat erityisen selviä pohjoisilla alueilla, ja matkailun ympäristövaikutukset ovatkin jo nähtävissä Lapin luonnossa. Citysaamelaisiksi kutsutaan puolestaan Suur-

Helsingin alueella asuvia saamelaisia. Saamelaisuus on vahvasti paikkasidon-
nainen kulttuuri, ja urbaani ympäristö asettaa sen uudenlaisiin raameihin. Saa-
melaisuus elää myös vahvaa kansainvälistymisen aikakautta, ja kulttuurin sisäl-
lä on havahduttu pohtimaan sitä, kuinka suhteuttaa perinteinen elämäntapa
globaaliin ympäristöön.

2 Kantokiky

Matkailualueen kantokiky tarkoittaa sitä matkailutoimintojen rajaa, jonka ylittä-
misen jälkeen alueen fyysinen ympäristö, matkailijoiden kokemukset sekä pai-
kallisväestön suhtautuminen matkailun aiheuttamiin muutoksiin kärsivät. Käsite
voidaan jakaa edelleen esimerkiksi ekologiseen, sosiaaliseen ja visuaaliseen
kantokikyyn. Ekologinen kantokiky kuvaa maaperän kykyä sietää eroosiota,
infrastruktuuria sekä muita luontoon kohdistuvia muutoksia. Sosiaalinen kanto-
kiky tarkoittaa paikallisen väestön ja matkailijoiden välistä suhdetta, ja visuaali-
nen kantokiky luonnon ja rakennetun ympäristön sietokykyä vastaanottaa mat-
kailutoimintoja ja rakennelmia ilman, että ne vahingoittavat kohteen esteettisiä
vetovoimatekijöitä. (Hemmi 1995, 23.)

Kantokiky on tärkeä matkailun suunnittelun apuväline, joka rakentuu useasta
osatekijästä. Kantokikyyn vaikuttavat toisaalta matkailijamäärät ja heidän toi-
mintansa laatu eli se, kuinka paljon heidän toimintansa vahingoittaa luontoa,
kuin kunkin alueen omat fyysiset ominaisuudet. Näitä ominaisuuksia ovat muun
muassa paikallinen ilmasto, eläimistö ja kasvillisuuden laatu. (Hemmi 2005, 87).
Esimerkiksi suot ovat erityisen herkkiä alueita ja niiden kantokiky on keskiver-
toa alhaisempi. Kantokiky voi vaihdella vuodenajoittain matkailuaktiviteettien
muutosten seurauksena (Hemmi 2005, 87).

Kantokiky on olennainen osa kestävä matkailua. Kestävään matkailuun katso-
taan kuuluvaksi ekologisuus ja ympäristöystävällisyys, taloudellinen kestävyys
sekä sosiokulttuurinen kestävyys (Hemmi 1995, 16). Pyrittäessä kestävään
matkailuun tulisi kaikkien kolmen osa-alueen olla tasapainossa ja tarvittavien
ehtojen täytyä (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 41). Kestävä matkailukehitys sal-

lii niiden luonnonvarojen uusiutumisen, jotka ovat matkailulle välttämättömiä ja ehkäisee niiden liikakäyttöä (Hemmi 1995, 16). Matkailun kestävyydestä ovat vastuussa kaikki matkailualalla toimivat: yrittäjät, matkanjärjestäjät, matkailuorganisaatiot ja kuluttajat (Hemmi 2005, 85).

3 Kestävä kehitys

Kestävän kehityksen tavoitteena on kehitys, joka vastaa nykyajan tarpeisiin vaarantamatta kuitenkaan tulevien sukupolvien mahdollisuuksia täyttää omia tarpeitaan. Yksinkertaisemmin ilmaistuna tavoitteena on siis turvata mahdollisimman hyvä elämänlaatu kaikille nyt ja tulevaisuudessa (European Commission 2015). Kestävän kehityksen käsite on ollut käytössä noin 30 vuotta, josta matkailualalle se vakiintui 1990-luvulla (Hynönen 2002, 135). Kehittyvässä maailmassa esimerkiksi lisääntyvä köyhyys ja lisääntyvät taloudelliset ongelmat vaikuttavat jo yksilöidenkin mahdollisuuksiin täyttää omat tarpeensa. Valtiot puolestaan kamppailevat kansojensa elättämiseksi. (Elliot 1996, 1.) Kestävä kehitys korostaa käsitteen kokonaisvaltaisuutta: kehitys on kestävää vain, jos sen kaikki ulottuvuudet täyttävät tarvittavat kriteerit. (Hynönen 2002, 135.) Kestävä kehitys jaetaan usein taloudelliseen, ekologiseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Nämä eri ulottuvuudet kuitenkin linkittyvät toisiinsa: esimerkiksi puhtaasti taloudellisesti kannattava ratkaisu voikin olla sosiaalisesti tai ekologisesti kyseenalainen. Samoin kestämatön sosiaalinen kehitys voi ajan myötä vaarantaa myös taloudellisten tavoitteiden saavuttamisen. (Särkelä & Pohjola 2011, 9.)

Kestävässä kehityksessä tavoitteena on ottaa huomioon tulevat sukupolvet ja heidän tarpeensa ja taata eri kansoille ja alueille yhtäläiset mahdollisuudet kehitykseen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden periaatteita noudattaen (Hynönen 2002, 135). Kestävä kehitys asettaa tiettyjä tavoitteita, mutta taloudelle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille ei aseteta rajoituksia, tiettyä pistettä johon kehitys pysähtyy, vaan niitä pyritään kehittämään jatkuvasti. Sen sijaan luonto nähdään pikemminkin toiminnalle ehtoja asettavana tekijänä, jonka säilyttämiseen pyritään rajoitusten kautta. (Arajärvi 2011, 79.)

Kestävään kehitykseen vaikuttaa olennaisesti myös se, vahvistavatko sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys ihmisten hyvinvointia. Ihmisten perushyvinvointi on tärkeä edellytys ekologisen kestävyys edistämiseksi. (Särkelä & Pohjola 2011, 16.) Kaikkia kolmea kestävä kehityksen ulottuvuutta pitäisikin tarkastella yksilötasolla, tavallisen ihmisen kontekstista (Arajärvi 2011, 80). Kestävä kehityksen edistäminen on nykyisin osa monien kansainvälisten järjestöjen toimintaperiaatteita. Kestävää kehitystä ja toimintatapaa onkin tarjottu ratkaisuksi taloudellisen kasvun aiheuttamiin ongelmiin. (Hynönen 2002, 136).

Kestävä kehityksen konkreettisia sosiaalisia tavoitteita ovat köyhyyden ja sen kaikkien muotojen lakkauttaminen kaikkialla maailmassa, nälänhädän lopettaminen ja riittävän ravinnollisen turvan, terveydenhoidon sekä koulutuksen takaaminen kaikille. Lisäksi tavoitteena on tasata eriarvoisuus eri maiden ja sukupuolien välillä, ja luoda turvallinen, oikeudenmukainen yhteiskunta. Ekologiset tavoitteet tähtäävät kestävään maanviljelyyn ja energiamuotoihin, ilmastonmuutosten vaikutusten vähentämiseen sekä vesistöjen, metsien ja ekosysteemien suojelemiseen. Taloudellista kestävyttä edistetään muun muassa hillitsemällä kulutusta, takaamalla kaikille mielekästä työtä sekä tähtäämällä teollisuuden kestävyteen. (United Nations 2015.)

4 Kestävä matkailu

4.1 Kestävä matkailun määritelmä

Euroopan neuvosto on määritellyt kestävä matkailun olevan mikä tahansa matkailukehityksen tai – toiminnan muoto, joka kunnioittaa ja säästää ympäristöä, varmistaa luonnonresurssien suojelun myös seuraaville sukupolville ja on yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti oikeudenmukaista (Vuoristo 2003, 45). Kestävä matkailu on kehittynyt vaiheittain. Alussa laadittiin ohjeita käyttäytymiseen ja menettelyihin, jotta saatiin luotua kestävä tapa toimia. Tämän jälkeen laadittiin ohjeita ja menetelmiä matkailun ympäristövaikutusten vähentämiseksi. Kolmannessa vaiheessa alettiin kiinnittää huomiota ympäristövaikutusten ennaltaehkäisyyn, ja kehitettiin yritysten ympäristöjohtamista. Kestävä kehityksen yl-

läpittämiseksi matkailualalle on kehitetty erilaisia ympäristöjohtamis- ja auditointimenetelmiä, ohjeistoja, ympäristöstandardeja sekä ympäristömerkkejä. Nykyisin kestävyttä pyritään toteuttamaan kansainvälisten strategioiden, ohjelmien, suunnitelmien ja tutkimusten avulla. (Hemmi 2005, 80–81.)

Ekoturismin käsitteestä alettiin puhua, kun tutkijat ja kansalaisjärjestöt halusivat tuoda kestävä kehityksen periaatteet myös matkailualalle. Alun perin termillä tarkoitettiin pelkästään kansallispuistoihin suuntautuvaa luontomatkailua, jolloin tavoitteena oli edistää luonnonsuojelua ja matkailijoiden arvostusta ympäristöä kohtaan. Käsite korosti koskemattoman luonnon suojelua, ja matkailijoiden aiheuttamien haittojen minimoimista. Nykyisin ekoturismin määritelmään voi riittää se, että matkailijat ovat kiinnostuneita luonnosta. (Kalmari & Kelola 2009, 11.)

Kestävä matkailu koskee kaikkia matkailun muotoja aina luontomatkailusta massamatkailuun. Kestävä matkailun kehittämisen alkuvaiheessa kyseessä oli pääasiassa massaturismin aiheuttamien ongelmien korjaaminen, sillä massaturismin koettiin aiheuttavan suurimmat ympäristöhaitat. Toimenpiteet kohdistuivat muun muassa Välimeren matkailukohteisiin, joissa matkailu oli ajautunut kestävämmään, kantokykynsä ylittävään tilaan jossa matkailijamäärät vähenivät ympäristön viihtyvyyden laskiessa. Tämä johtui muun muassa liian intensiivisestä rakentamisesta ja toimimattomasta jätehuollosta. Kestävä matkailun periaatteisiin sitoutuminen on kuitenkin herättänyt ajatuksen siitä, että massamatkailukin voi olla kestävä. Toisin kuin luontomatkailussa, matkailu keskittyy tehokkaammin pienelle alueelle ja voi vähentää luonnon kuormittumista. (Hemmi 2005, 84–85.)

Vastareaktiona massamatkailulle kehitettiin pieniä matkailuhankkeita, jotka olivat yleensä paikallisyhteisöjen omistuksessa. Ympäristölle aiheutuvia haittoja pyrittiin vähentämään pienentämällä ryhmäkokoja ja suuntaamalla matkailua uusiin matkailukohteisiin. Monet pienryhmämatkat kuitenkin kuluttavat massamatkailua enemmän energiaa ja tuottavat jätettä ympäristössä jossa sen käsitteleminen on vaikeaa. Matkailun sosiaaliset haitat puolestaan kohdistuvat usein sellaisiin kulttuureihin ja yhteisöihin, joilla ei ole aiempaa kokemusta turisteista. (Kalmari & Kelola 2009, 11.) Turismikohteiden vaihtuminen aiheuttaa turhaa

rakentamista ja matkakohteiden autioitumista, kun matkailijat siirtyvät yhä uusille alueille (Kalmari & Kelola 2009, 25). Tämä vaikuttaa merkittävästi paikalliseen talouteen, sekä sosiaaliseen rakenteeseen. Alueelta katoavat matkailutoiminnan synnyttämät työpaikat, palveluilta ylipaikalliset asiakkaat sekä kaikki muu matkailutulolla ennen ylläpidetty tai osittain tuettu toiminta, kuten luonnon-suojelu.

Kestävä matkailukehitys korostaa paikallisyhteisöjen osallistumisen ja mukana olon tärkeyttä. Lisäksi suhteiden vahvistaminen muihin teollisuudenaloihin ja yhteistyö yksityisen ja julkisen sektorin, ei-kaupallisten tahojen ja eri ihmisryhmien kanssa on keskeistä. (Hynönen 2002, 139.) Kestävän matkailun periaatteiden noudattaminen vaatii innovatiivista ajattelua ja järjestelmällisyyttä (Borg 1998, 8). Innovatiiviset ideat eli uudet toimintatavat tulee osata kaupallistaa niin, että ne voidaan helposti sopeuttaa matkailualalle. Haastavaa kestävän matkailun kehittämiselle on se, että sen periaatteita tulkitaan eri alueilla ja eri kulttuurien piirissä eri tavoin, omasta kontekstista.

Matkailualalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta toimia kestävästi. Kestävä matkailu onkin pitkälti asiakaslähtöistä: nykyajan kuluttaja tekee yhä vihreämpiä valintoja kaikilla elämänsä osa-alueilla, myös matkustaessaan. Toimimalla kestävien periaatteiden mukaisesti matkailuala voi vastata paremmin kuluttajan toiveisiin ja ominaisuuksiin kehittäessään matkailutuotteita, markkinoidessa, rakentaessa uusia matkailukohteita ja parantaessa niiden ympäristölaatua. Mittava kulutustottumusten muutos vaikuttaa merkittävästi matkailutuotteiden kehitykseen ja vaatii uusia investointeja ja markkinointia. Osa matkailijoista on kuitenkin valmiita maksamaan ympäristöystävällisistä palveluista korkeamman hinnan. (Hemmi 2005, 105–106.) Matkailutuotteiden odotetaan olevan sopusoinnussa paikallisen luonnon, kulttuurin ja paikallisten tapojen kanssa niin, että paikallinen yhteisö on hyödyn saaja, ei matkailun aiheuttamien haittojen uhri (Borg 1998, 8).

Kestävä matkailukehitys on vielä verrattain uusi käsite. Se ei ole ehtinyt vielä vakiintua, eikä siitä ole vielä tarjolla paljon tutkimustietoa. Siksi esimerkiksi monet matkailualan toimijat ovat vasta heräämässä vastuullisempaan tapaan toimia. Harvalla hotelliketjulla tai kansainvälisellä matkanjärjestäjällä on vielä yksi-

selitteistä, kaikenkattavaa kestävän toiminnan strategiaa. (Kalmari & Kelola 2009, 9.) Matkailijoiden ympäristötietoisuuden kasvu, lisääntynyt vapaa-aika ja väestön ikääntyminen ovat muuttaneet matkailukysyntää yksilöllisempään suuntaan, jolloin kestävään toimintaan tähtääminen korostuu entisestään (Hynönen 2002, 136).

Suomessa kestävän matkailun käsite vakiintui 1990-luvun puolivälin paikkeilla, jolloin ympäristöystävällisyyden termi alettiin kokea liian pehmeänä ja liian vähän eettisiä ja toiminnallisia vaateita sisältävänä. (Hemmi 2005, 82.) Suomessa toimii nykyisin useita luontomatkailuyritysten yhdistyksiä, mutta varsinaista ekoturismiin keskittyvää järjestöä Suomessa ei vielä ole. Vuodesta 2003 asti toiminut Reilun matkailun yhdistys ajaa kestävämmän ja vastuullisemman matkailun asiaa. (Kalmari & Kelola 2009, 12.) Yrittäjien kasvava kiinnostus kestävää toimintatapaa kohtaan näkyy esimerkiksi siten, että monille yrityksille on viime vuosina tehty kestävän kehityksen ohjeistuksia tai kartoituksia opinnäytetöinä. Esimerkiksi Original Sokos Hotel Arinaan valmistui ohjeistus vastuulliseen ja ympäristöystävälliseen toimintaan vuonna 2014 Liukkosen ja Korhosen toimesta (Liukkonen & Korhonen 2014).

4.2 Ekologinen kestävyys

4.2.1 Ekologisuutta edistävä käytännön toiminta

Käytännön tasolla kestävän matkailun periaatteiden toteutumisesta voidaan huolehtia muun muassa kouluttamisen ja tiedottamisen kautta. Esimerkiksi matkailuyritysten henkilökunnan tietoisuutta ympäristöasioissa voi lisätä koulutustilaisuuksilla. Kuluttajat ovat nykyisin yhä enemmän ympäristövalveutuneita ja vaativat ympäristöä säästäviä palveluja. Matkailutuotteita markkinoidessa asiakkaille välitetään paikkansapitävää tietoa niiden laadusta. (Hemmi 2005, 83.) Muun muassa erilaiset ympäristömerkit välittävät matkailijoille tietoa palveluiden ympäristöystävällisyydestä (Hemmi 2005, 103). Välttämällä ylikulutusta ja vähentämällä jätteitä vähenevät myös ympäristövahingot, ja turismin laatu paranee (Hemmi 2005, 85).

Uutta infrastruktuuria rakennettaessa tukeudutaan mahdollisimman paljon paikallisiin perinteisiin, ja arkkitehtuuri sopeutetaan vallitsevaan maisemaan. Rakennus- ja pintamateriaaleissa ympäristöystävällisyyttä ja paikallisia materiaaleja suositaan. Paikallisten tuotteiden ja palvelujen käytön tulee olla mahdollisimman monipuolista ja työvoiman paikallista. Työvoiman lisäksi hyödynnetään mahdollisimman paljon paikallisia maatalous- ja teollisuustuotteita. Liikenteen aiheuttama melu pyritään vähentämään mahdollisimman huomaamattomaksi tai poistamaan, ja suositaan ympäristöä säästäviä julkisia kulkuvälineitä matkaohjelmia toteutettaessa. Ohjelmapalveluissa suositaan ympäristöystävällisiä aktiviteetteja kuten kävelyä, pyöräilyä ja melontaa sekä esimerkiksi ratsastusta ja poroajeluja. Luonto-ohjelmat toteutetaan jo olemassa olevilla reiteillä. (Hemmi 2005, 83.)

Yksi Lapin matkailun haasteista on Pohjois-Suomen haastava saavutettavuus. Esimerkiksi ulkomailta matkustaessa ylivoimaisesti helpoin tapa saapua Lappiin on lentämällä. Suurin osa matkailualan ympäristöhaitoista johtuvat juuri lentoliikenteestä. Matkailun vaikutukset ympäristöön puolestaan näkyvät selvimmin pohjoisessa luonnossa. Lentoliikenne on ekologisen kestävyyskannalta epäeettinen valinta, mutta ilman sitä on vaikeaa lisätä alueen matkailua.

4.2.2 Matkailijat ympäristövastuullisuuden kehittäjinä

Matkailijat ovat nykyään yhä valistuneempia. Yksittäinen matkailija etsii entistä enemmän tietoa matkakohteestaan ennen matkalle lähtöä. Vastuullisella matkustamisella on ennen kaikkea ekologinen ja eettinen ulottuvuus. Ekologisuus viittaa siihen, kuinka paljon luonnonvaroja matkailija kuluttaa matkustaessaan kohteeseen ja paikan päällä. Eettisyydellä pyritään kunnioittamaan paikallisväestöä mahdollisimman paljon ja maksimoimaan heidän matkailijasta saamansa hyödyt. (Kalmari & Kelola 2009, 17.) Niin kutsuttujen vihreiden matkailijoiden on katsottu vaikuttaneen siihen, että esimerkiksi liike-elämässä ja politiikassa on alettu painottaa matkailun ja vapaa-ajan ympäristökysymyksiä (Vuoristo 2003, 45). Kansalaiset odottavatkin päättäjiltä aktiivisempaa ympäristöpolitiikkaa (Hemmi 2005, 103).

Yksilöiden ympäristövastuullinen käyttäytyminen tekojen tasolla on lisääntynyt, mikä osaltaan kertoo ympäristötietoisuuden paranemisesta. Maapallon ympäristöongelmat ja niihin liittyvät uhat tiedostetaan ja niiden poistamiseksi tai vähentämiseksi toimitaan yhä aktiivisemmin. Ympäristövastuullinen matkailija hankkii itse tietoa käyttämistään matkailupalveluista, ja tekee herkästi ympäristöön liittyviä havaintoja. Matkailijoille on tärkeää välittää tietoa, jotta he osaavat suosia ympäristöystävällisiä matkakohteita, yrityksiä ja tuotteita. (Hemmi 2005, 103.)

Vastuullisesti toimiva matkailija selvittää jo ennen matkalle lähtöä, ottavatko matkanjärjestäjät huomioon kestävän kehityksen eri ulottuvuudet. Matkan aikana matkailijat eivät aiheuta vahinkoa luonnolle, paikalliselle kulttuurille tai ihmisille, ja suosivat paikallisoppaita, paikallisia tuotteita, käsitöitä ja elintarvikkeita. Käytetyt matkailu-, ravitsemis-, ja ohjelmapalvelut ovat paikallisomistuksessa. Eettinen kestävyys näkyy muun muassa siten, että paikallisia tapoja ja pyhiä kohteita kunnioitetaan. Uhanalaisista kasveista tai elämistä valmistettuja tuotteita kartetaan. Lisäksi matkailija voi selvittää, palkkaavatko yritykset paikallista väestöä ja jääkö osa yrityksen voitosta paikalliselle yhteisölle. Ekologisuudesta voi huolehtia muun muassa käyttämällä joukkoliikennettä, ostamalla päästöjä aiheuttamattomia ohjelmapalveluita ja huolehtimalla liian vedenkulutuksen välttämisestä. (Hemmi 2005, 107.)

4.2.3 Matkailun vaikutukset luontoon ja ympäristöön

Matkailijat ovat ympäristökuluttajia. He matkustavat kohdemaahan matkailupalvelujen tuottajien luokse kuluttamaan matkailutuotteita. (Kestävä matkailu 1997, 5.) Matkailu saastuttaa ympäristöä ja haavoittaa ekosysteemejä. Matkailu aiheuttaa viisi prosenttia maailman hiilidioksidipäästöistä, ja kaksi kolmasosaa tästä syntyy kohdemaahan matkustamisesta, pääosin lentämisestä. (Kalmari 2009, 7.) Siihen kuinka voimakkaita matkailun vaikutukset ovat ympäristöön ja kuinka pysyviä nämä vaikutukset ovat vaikuttavat muun muassa se, kuinka kohteeseen matkustetaan, kuinka suuria matkailijamäärät ovat ja millaisia matkailijat ovat ominaisuuksiltaan, kuinka kauan kohteessa keskimäärin viivytään ja kuinka sesonkiluontoista toiminta on. (Hemmi 2005, 42.)

Matkailun vaikutusten voimakkuus riippuu myös siitä, millaisia aktiviteetteja kohteessa tarjotaan ja miten hyvin kohdealueen ympäristö kestää kulutusta. (Hemmi 2005, 42.) Ympäristöllä tarkoitetaan taajamia ja maaseutua sekä erämaata, metsiä ja vesistöjä - kaikkea mitä ympärillämme on. Matkailuaktiviteettien kannalta ympäristö voidaan jakaa luonnonympäristöön, muokattuun ympäristöön sekä rakennettuun ympäristöön. Ympäristövastuullinen matkailu kattaa ympäristön kokonaisvaltaisen suojelemisen aina luonnonsuojelusta matkailuyritysten energiansäästöön. (Hemmi 1995, 18–19.) Matkailualalla luonnonympäristöä ei aina määritellä uusiutuvaksi resurssiksi, vaan se saatetaan nähdä pikemminkin vähenevänä luonnonvarana (Vuoristo 2003, 70).

Matkailun vaikutukset luonnossa näkyvät erityisesti vesistöissä, metsissä, suojelualueilla ja vuoristoissa, sekä rakennetuissa ympäristöissä kuten arkeologisissa kohteissa ja kaupungeissa. Matkailu aiheuttaa maaston kulumista ja eroosiota, mikä voi johtaa kasvillisuus- ja eläimistömuutoksiin. Lisäksi ongelmia tuottavat roskaantuminen, jätehuolto ja vauriot maisemassa. Turismin vaikutukset vesistöihin ovat nähtävissä merissä sekä pohja- ja sisävesissä, mikä on aiheuttanut muun muassa puhtaan juomaveden vähenemistä. (Hemmi 1995, 29, 32.) Liian nopeasti etenevä matkailuvetoinen aluekehitys voi johtaa harkitsemattomaan ja kestäättömään matkailualan palveluiden rakentamiseen ja sijoittamiseen, jolloin keskeisiä ongelmia ovat ekotehokkuus ja energiankulutus (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 42). Matkailun aiheuttamat ympäristövaikutukset ovat kaikesta huolimatta usein vähäisempiä kuin esimerkiksi teollisten elinkeinojen aiheuttamat haitat (Järviluoma 2006, 68).

Makeanveden puute ja kuivuus on joissain matkakohteissa arkipäivää jo nykyisin. Espanja on yksi Euroopan pahiten kuivuudesta kärsivistä maista. Kolmasosaa maan pinta-alasta uhkaa kuivuminen, ja ongelmien syynä ovat ilmastonmuutoksen lisäksi metsähakkuut ja veden ylenpalttinen kuluttaminen. Matkailu pahentaa tilannetta, sillä uima-altaat, vesipuistot, viheralueet ja muut matkailijoita varten rakennetut palvelut kuluttavat runsaasti vettä. Esimerkiksi Tunisiassa matkailupalvelut kuluttavat jo kuusi prosenttia maan vesivaroista. Matkailu voi kuitenkin myös helpottaa aavikoitumisesta kärsivien alueiden asukkaita: maan-

viljelyn resurssit huononevat vesipulan vuoksi, ja matkailu tarjoaa vaihtoehtoisen elinkeinon ja uusia työpaikkoja. (Kalmari & Kelola 2009, 27–29.)

Ekotehokkuus on yksi keskeisimmistä kestävä kehityksen käsitteistä ja kuvaa tuotannon ja kulutuksen välistä suhdetta: vähemmästä raaka-aineesta ja energiasta tuotetaan enemmän palveluita ja tuotteita (Hemmi 2005, 78). Kestävän matkailun tavoitteena on vähentää matkailun luonnolle aiheuttamia haittoja. Väliillä vaikeuksia tuottaa matkailijoiden vaikutusten erottelu paikallisten ihmisten vaikutuksista: esimerkiksi liikenteessä päästöjä aiheuttavat sekä matkailijat että paikalliset. (Hemmi 1995, 29, 32.) Lumilomakohteissa rinteiden lumetaminen on ongelmallista, sillä se kuluttaa paljon vettä ja energiaa. Keinolumessa käytetään lisäksi toisinaan myrkyllisiä lisäaineita, jotta lumen rakenteesta saadaan tiiviimpi ja joustavampi. Painava keinolumi ja rinteiden pohjan tasoittaminen tuhoavat aluskasvillisuutta ja vaikuttavat alueen eläimistön elinympäristöön. (Kalmari & Kelola 2009, 39.)

Matkailulla voi olla luontoon myös myönteisiä vaikutuksia: Monissa paikoissa paikalliset ihmiset ovat havahtuneet suojelemaan koskematonta ympäristöään ja varjelemaan luonnonsuojelualueitaan heidän huomattessaan että siitä voi jälostaa elinkeinon. Monille uhanalaisille luontoalueille matkailu voi olla pelastus. (Kalmari & Kelola 2009, 8.) Esimerkiksi Keniassa ja Tansaniassa turismi on lähes ainoa syy laajojen ja arvokkaiden luontoalueiden suojelemiseen (Kalmari & Kelola 2009, 19). Maisemansuojelun innokkuus voi lisääntyä, kun kulttuuri- ja perinnemaisemien voimavarat maaseutumatkailussa ymmärretään, ja ihmiset ymmärtävät hyvinvoivan ympäristön merkityksen itselleen (Hemmi 2005, 42). Ekologisen kestävyys kautta turvataan matkailuympäristön luontoarvo (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 42). On hyvä muistaa myös se että matkailu on vain yksi maankäyttömuoto: esimerkiksi teollisuus tai intensiivimaatalous voisi vahingoittaa aluetta vielä matkailutoimintojakin enemmän (Vuoristo 2003, 70). Matkailuteollisuutta voidaankin käyttää keinona luoda taloudellista toimintaa sellaisille alueille, jotka ovat jääneet hyödyntämättä taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa kehityksessä (Petrusalo 2001, 38). Matkailun kohdealueet ovat hyvin erilaisia ja kestävät matkailua eri tavoin. Ympäristövaikutusten kannalta

on eri tilanne rakentaa matkailuaktiviteetteja koskemattomaan luonnonympäristöön kuin alueelle jota on jo selkeästi muutettu. (Järviluoma 2006, 74.)

Luontoa suojellaan sen hyötyjen ja arvojen takia. Nämä arvot ja hyödyt voivat olla aineellisia tai aineettomia. Hyvinvoivat ekosysteemit tuottavat ihmiselle hyötyjä, kuten ravintoa, rakennusmateriaaleja ja lääkkeitä. Suojeltu luonto, sen monimuotoisuus ja ekosysteemit luovat mahdollisuudet luontomatkailutuotteiden ja palveluiden kehittämiseksi ja myymiseksi. Luontomatkailussa tuotteistetaan aineettomista arvoista taloudellisia arvoja: esimerkiksi hiljaisuus ja luonnon monimuotoisuus ovat osa matkailutuotetta. (Hemmi 2005, 213.) Luonnonympäristöön voidaan suhtautua pääpiirteittäin neljällä eri tavalla: se voidaan nähdä aktiviteettien toimintakenttänä, havainto- ja elämysympäristönä, itseisarvona tai sosiaalisen kanssakäymisen tapahtumaympäristönä (Järviluoma 2006, 149).

Luonnon ja paikalliskulttuurin voidaan katsoa olevan turismin raaka-aineita, joista kehitetään matkailutuotteita. Mitä enemmän näitä tuotteita on jalostettu, sitä enemmän niiden vaikutukset näkyvät ympäristössä ja sitä enemmän alkuperäinen ympäristö on muuttunut. Maisemien ihailuun perustuva turismi kuluttaa ympäristöä vähiten, mutta tällöin myös taloudelliset hyödyt jäävät pienemmiksi. Samoin näköalamatkailukin vaatii rakennetut tieyhteydet, majoitus- ja ravitsemistiloja, parkkialueita ja niin edelleen. Luontomatkailun ongelmana onkin usein luonnonsuojelun ja matkailukäytön välinen ristiriita, kun miljööltään vetovoimaisimmat matkailualueet ovat usein myös niitä, joita pitäisi ainutlaatuisuutensa vuoksi suojella. Matkailuala ei halua tuhota omaa vetovoimatekijäänsä, mutta luonnon täysimittainen suojelu ei ole mahdollista edes maisemien katseluun perustuvassa matkailussa. (Vuoristo 2003, 70.)

Suomessa, erityisesti pohjoisessa Suomessa, tärkein matkailullinen vetovoimatekijä on koskematon ja eksoottinen luonto. Lisääntyvät matkailijamäärät lisäävät myös alueelle rakennettavaa infrastruktuuria ja ihmisen liikkumisen aiheuttamia jälkiä. Ympäristö rasittuu ja muuttuu sekä luo ristiriidan sen kanssa, miksi matkailijat Lappiin saapuvat. Näistä syistä kestävä matkailutoiminta on erityisen tärkeää pohjoisessa. (Staffans 2011, 3.)

4.2.4 Ilmastomuutos ja matkailu

Yksi merkittävimmistä matkailualaan lähivuosikymmeninä vaikuttavista tekijöistä on ilmastomuutos. Ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuudet ovat suurempia kuin koskaan, ja ilmaston lämpeneminen näkyy esimerkiksi merenpinnan nousuna, ilman ja meren lämpötilojen muutoksina sekä jään sulamisena. Sekä myönteiset että kielteiset ilmastomuutoksen aiheuttamat seuraukset kohdistuvat vaihtelevasti eri sektoreihin ja aloihin. (Berghäll & Pesu 2008, 7- 8.) Ilmastomuuttumisen vaikutukset myös näkyvät eri aloilla eri tavoin. Muutokset kohdistuvat sekä luonnon- että rakennettuihin ympäristöihin ja vaikuttavat tämän vuoksi muun muassa maatalouteen, liikenteeseen ja ihmisten elämäntapoihin. Matkailu on yksi niistä aloista, joihin ilmastomuutos tulee myös vaikuttamaan voimakkaasti, sillä matkailutuotteet ovat vahvasti sidottuja toimintaympäristöönsä. Tuotteet ovat usein riippuvaisia paitsi paikallisilmastosta myös sen hetkisestä säätilasta. Ilmastomuutoksen onkin arvioitu vaikuttavan erityisesti luontomatkailuun. (Tervo & Saarinen 2006, 57.) Ilmastomuutoksen vaikutukset Suomen luontomatkailuun näkyvät esimerkiksi siten, että vesistöt voivat muuttua liian lämpimiksi lohikaloille (Marjaranta 2011, 108). Kalastusmatkailu on tähän asti ollut merkittävä vetovoimatekijä muun muassa Tenojoella.

Ilmasto lämpenee napa-alueilla ja pohjoisessa eteläistä pallonpuoliskoa nopeammin muun muassa siksi, että pohjoisessa pienempi osa säteilyenergiasta kohdistuu veden haihduttamiseen (Marjakangas 2011, 30). Suomessa eläimistön monimuotoisuuden uskotaan lisääntyvän ilmaston lämpenemisen myötä, sillä lajien esiintymisalueet siirtyvät pohjoisemmaksi. Monet lajit ja elinympäristöt kuitenkin harvinaistuvat. Suurimman uhan alla ovat pohjoiset ja vuoristoiset lajit, jotka kestävät muutosta huonosti. Ilmastomuutoksen myötä esimerkiksi perhoslajien oletetaan lisääntyvän, samoin tuhoeliöiden ja vieraslajien. Ilmaston lämpenemisen on myös todettu lisäävän ravinteiden huuhtoutumista ja edistävän sitä kautta vesistöjen rehevöitymistä. (Berghäll & Pesu 2008, 13.)

Myös kulttuuriympäristö on vahvasti sidoksissa ilmastoon, sillä maisemaa muovaavat elinkeinot rakentuvat niiden eläin- ja kasvilajien varaan, jotka soveltuvat parhaiten vallitsevaan ilmastoon. (Berghäll & Pesu 2008, 7-8.) Ilmaston lämpeneminen voi suosia vieraslajeja, ja sen lisäksi että ne muodostavat uhan luon-

non monimuotoisuudelle (Marjaranta 2011, 44) ne lisäksi muokkaavat kulttuuri- ja luonnonympäristöä, mikä vaikuttaa esimerkiksi alueen matkailuimagoon. Myös kaupungit on rakennettu vallitsevan paikallisen ilmaston mukaan. Ilmaston lämpenemisen aiheuttamat muutokset näkyvät korostuneen selvästi pohjoisilla alueilla, joilla lämpötila tulee nousemaan erityisen paljon. Myös sateisuus lisääntyy etenkin talvisin, ja ilmastolliset ääri-ilmiöt muuttuvat voimakkaammiksi sekä esiintyvät tiheämmin. (Berghäll & Pesu 2008, 7-8.)

Luonnossa aiheutuvien muutosten lisäksi odotettavissa on lisääntyviä myrskytuhoja ja entistä enemmän tautiepidemioita. (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 44.) Nykyisin rantalomille suotuisien matkakohteiden ennakoidaan muuttuvan ilmastoltaan liian lämpimiksi ja kärsivän makeanveden puutteesta sekä altistavan ne metsäpaloille, minkä vuoksi matkailun alueellinen rakenne, tarjonta ja kysyntä muuttuvat (Tervo & Saarinen 2006, 58). Suomessa ilmastomuutos voi aiheuttaa talvien lämpenemistä, mikä vaikuttaa talvimatkailuun merkittävästi (Hemmi 2005, 282). Toisaalta pysyvä ilmaston lämpeneminen voi erityisesti pohjoisilla alueilla lisätä paikallista kesämatkailua sesongin pidentyessä samalla kun etelän kesäkohteet menettävät matkailutuloja. Ilmaston muuttumisen tutkimista vaikeuttaa ilmaston luonnollisen vaihtelun ja ihmisen aiheuttamien muutosten erottamisen vaikeus, eikä varmoja ennusteita tulevaisuuden ilmastosta pystytä esittämään. (Tervo & Saarinen 2006, 58–63.)

Ilmastomuutoksen ja matkailun suhde on ristiriitainen, sillä matkustaminen on merkittävä ilmastomuutoksen edistäjä, mutta matkailuala on myös yksi selvimmin ilmastomuutoksesta kärsivä ala. Arvioiden mukaan ilmastomuutos vaikuttaa matkailuun sekä suoraan että epäsuorasti. Suoraan muutokset vaikuttavat esimerkiksi matkailuaktiviteetteihin, kuten talviurheilulajeihin ja niiden harrastusmahdollisuuksiin. Epäsuoraan ilmastomuutoksen vaikutukset kohdistuvat luonnon- ja rakennettuihin ympäristöihin muuttaen maisemallisia vetovoimatekijöitä. (Tervo & Saarinen 2006, 60–62.)

Ilmaston muuttuminen on nostanut esille kasvihuonekaasujen ja erityisesti hiili-dioksidin merkityksen ilmaston lämpenemisessä. EU on sitoutunut vähentämään kasvihuonepäästöjä viidenneksellä vuoden 2005 tasosta vuoteen 2020

mennessä. Suomessa tavoitteeksi puolestaan on asetettu kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen kestävälle tasolle vuoteen 2050 mennessä. Päästövähennyksiin pyritään sekä EU-tason päästöoikeuksien kaupankäyntijärjestelmän että maakohtaisten velvoitteiden avuin. (Staffans & Merikoski 2011, 9.)

4.3 Taloudellinen kestävyys

Taloudellisella kestävyydellä tarkoitetaan yritystoimintaa, jonka tavoitteena ei ole niinkään voiton maksimoiminen vaan toiminnan pitkäikäisyys (Hemmi 2005, 77). Taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymiseen pyritään nimenomaan pitkällä aikavälillä (Tyrväinen & Järviluoma 2009, 41). Tasapuolista, luotettavaa ja avointa kauppajärjestelmää tavoitellaan muun muassa erilaisten kauppasopimusten kautta. Kansainvälinen, taloudellinen tasa-arvo edellyttää sitä, että jokainen maa vastaa itse taloudellisen toimintansa vaikutuksista ympäristöön, eikä siirrä ongelmia maansa rajojen ulkopuolelle. Toiminta joka tukee paikallistaloutta ja huomioi ympäristönhoidon ja ympäristöarvojen ylläpidon kustannukset suojelee paikallista taloutta ja vähentää ympäristölle aiheutuvia tuhoja (Hemmi 2005, 85).

Haasteena kestävälle taloudelle on esimerkiksi se, että kasvu käsitetään talouden normaalitilana: talouden taantuminen tai pysähtyminen johtaa yleensä lamaan tai yhteiskunnallisiin ongelmiin. Siksi talouspolitiikalla pyritään melkein aina lisäämään kasvua. (Kiander 2011, 46.) Talouden käyttämät resurssit ovat kuitenkin rajalliset, eikä taloudellinen kasvu voi jatkua loputtomiin. Esimerkiksi energiantuotanto tulee tulevaisuudessa asettamaan omat rajoitteensa teollisuudelle. On ennustettu, että luonnonvarojen ja muiden teollisuuden resurssien väheneminen nostaa hintoja, mikä puolestaan rajoittaa taloudellista kasvua (Kiander 2011, 51).

Matkailuala on globaalisti merkittävä, joten siinä tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa vahvasti myös taloudellisesti, sekä paikallistalouksiin että laajempaan alueelliseen talouselämään. (Tervo & Saarinen 2006, 58–60.) Matkailualalla taloudellinen kestävyys korostaa toiminnan pitkäikäisyyttä. Matkailun kasvaessa matkailuelinkeino nähdään merkittävänä taloudellisena kehittäjänä, erityisesti

syрjäisemmillä seuduilla (Hynönen 2002, 139). Matkailijoiden ostamista palveluista, eli kuluttajakäyttäytymisestä, on tullut monissa maissa kansantalouden keskeinen elementti, paikoin jopa johtava vientituote (Vuoristo 2003, 44). Matkailija voi tukea paikallistaloutta esimerkiksi suosimalla paikallisesti valmistettuja tuotteita. Suosimalla paikallisten yrittäjien valmistamia tuotteita työllistää paikallisia asukkaita ja tukee yhteisön hyvinvointia. Monissa maissa onkin käytössä paikallisuudesta kertovia sertifikaatteja. Esimerkiksi Suomessa Sami Duodji-merkki kertoo käsityön olevan saamelaista. Merkit eivät välttämättä kerro tuotteen olevan Reilun Kaupan, mutta ne ovat tae siitä että tuote on valmistettu paikallisesti ja myös siitä saadut tulot jäävät paikallisille. (Kalmari & Kelola 2009, 125.) Pohjoisissa kohteissa taloudellinen haaste niin paikallisille toimijoille kuin asukkaillekin on matkailun sesonkiluontoisuus (Staffans 2011, 62). Kestävä talous pyrkii siihen, että ympäristönsuojelua ei nähdä talouskasvun rajoittajana, vaan ympäristön suojeleminen nähdään pikemminkin taloudellisen kasvun edellytyksenä (Hemmi 2005, 104–105). Taloudellisen toiminnan kestävyys varmistaminen voi aiheuttaa rakenteellisia muutoksia esimerkiksi tuotantotekniikassa, sosiaalisissa asenteissa sekä luonnonvarojen käytössä (Borg 1998, 8).

Osa taloudellista kestävyttä on myös matkailun hyötyjen ja haittojen jakaantuminen tasapuolisesti eri toimijoiden kesken. Matkailualalla matkailukeskusten yritykset ja matkailutoimijat tulevat usein alueen ulkopuolelta. Näin esimerkiksi matkailusta saatavat tulot voivat suuntautua suoraan ulkomaille, kansainvälisille ketjuille tai muille toimijoille, mutta matkailun aiheuttamat haitat kuten melu, saasteet ja jätteet - ja niiden haittojen poistoon kuluvat kustannukset - paikalliselle tasolle maksettavaksi. Matkailusta saatavat tulot eivät siis välttämättä automaattisesti ohjautu paikallisille tai alueen kehittämiseen.

Ympäristöjohtaminen on tärkeä keino taloudellisen kestävyysparantamiseksi yritysmaailmassa. (Hemmi 2005, 77.) Ympäristöjohtamisen tärkein tavoite on yrityksen aiheuttaman ympäristökuormituksen vähentäminen. Ympäristöjohtamisen olennainen osa on itse tuote, sekä siihen liittyvä valmistajan vastuu tuotteen koko elinkaaren ajan. Matkailuyrityksissä tämä näkyy muun muassa laite- ja konehankinnoissa. Ympäristöasiat tulee liittää tavoitteellisesti osaksi yrityksen strategiaa muiden tavoitteiden joukkoon, jotta johtaminen on ympäristöystäväl-

listä. Toiminta on ennakoivaa, sitä pyritään kehittämään jatkuvasti ja se ulottuu kaikille yrityksen toiminnan osa-alueille: se huomioidaan niin yrityksen sisällä kuten varastoinnissa ja jakelussa, kuin yhteistyöverkostossa muiden yritysten kanssa - esimerkiksi toiminnassa alihankkijoiden ja jälleenmyyjien kanssa. (Hemmi, 2005, 117, 121.)

4.4 Sosiokulttuurinen kestävyys

4.4.1 Kulttuuri, kulttuuriympäristö ja kulttuuriperintö

Sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan paikallista hyvinvointia: paikallisten elinolojen ja yhteiskuntaolojen parantamista ja kulttuurin säilyttämistä. Näihin sisältyvät muun muassa koulutuksen parantaminen, terveydenhuollon kehittäminen, väestönkasvun hallinta, köyhyyden lieventäminen ja asuinyhdyskuntien laadun parantaminen. Sosiaalisen kestävyuden indikaattoreita voivat olla esimerkiksi terrorismi, ylikansoittuminen, ravinnon riittävyys ja köyhyys. (Hemmi 2005, 77–78.) Sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä voidaan käsitellä myös kahtena erillisenä ulottuvuutena. Tässä työssä niitä käsitellään kuitenkin yhteisenä sosiokulttuurin käsitteenä. Sosiokulttuurinen kestävyys merkitsee ennen kaikkea yhteiskunnallisen hyvinvoinnin edellytyksien siirtämistä tuleville sukupolville (Pohjola & Särkelä 2011, 17).

Kulttuurin määrittelemisen yksiselitteisesti on mahdotonta, mutta se voidaan nähdä esimerkiksi tietona, jota ihmiset käyttävät tuottamaan, selittämään tai tulkitsemaan inhimillistä käyttäytymistä ja tapoja. Tämä tieto on yhteistä kaikille yhteisön jäsenille. Tietämys kulkee perintönä ja se opitaan vanhemmilta yhteisön jäseniltä. Kasvuprosessin aikana lapsi tai muuten kulttuurin piiriin saapunut henkilö hankkii ne taidot jotka yhteisön jäsenet ovat havainneet hyviksi selviytymis- ja menestymiskeinoiksi. (Ruotsala 2000, 264.) Kulttuuri on kaikkea sitä mikä sen paikallisessa vaikutuspiirissä näkyy ja kuuluu, eivät pelkästään korkeakulttuurin osa-alueet kuten musiikki, taide ja teatteri, vaan myös vaatetus, kieli ja murre, tavat, rakennukset, käsityöt ja niin edelleen.

Kulttuuri on arjen tekoja. Jokapäiväiset luovat prosessit mahdollistavat kulttuurin muuttumisen, syntyminen ja säilymisen. (Siivonen, Nieminen, Olsson, Uusitalo & Willman 2006, 8.) Kulttuuriyhteisöt tulkitsevat ja työstävät jatkuvasti menneisyyttä ja nykyisyyttä ja tuottavat uutta kulttuurisisältöä hylkäämällä tarpeettomat ainekset ja ottamalla vastaan ulkopuolisia vaikutteita, jotka sitten sopeutetaan muuttuneisiin oloihin sopiviksi. Tällä tavoin kulttuuria on työstetty läpi historian. (Petrusalo 2001, 60.) Monimutkaisesta määrittelystään huolimatta kyse on hyvin arkisesta ja yksinkertaisesta prosessista. Siivosen (2006, 22) mukaan jokapäiväisen, yksittäisistä ihmisistä lähtevän vuorovaikutusprosessin lisäksi kulttuurisesti kestäväällä tavalla toimittaessa vaalittavana on myös kulttuurisia rakenteita, jotka perustuvat erilaisiin arvoihin ja asenteisiin. Näitä rakenteita voivat olla esimerkiksi ekologinen kestävyys tai perinteiden suojeleminen.

Luonnon ohella kansainvälisessä matkailussa on 1980-luvulta lähtien alkanut korostua matkailukokemuksen kulttuurinen ulottuvuus. Kulttuurimatkailun taustalla on matkailijan halu kokea erilaisuutta ja poikkeavuutta. Kulttuurimatkailu voidaan määritellä monin eri tavoin, yhdistävä tekijä on kuitenkin ajatus siitä, että kulttuurimatkailulle keskeisen perustan muodostavat paikalliset ihmiset, infrastruktuuri ja perinteet. (Niskala & Saarinen 2009.) Kulttuurimatkailu on vuorovaikutuksellista, sillä matkailija pyrkii pääsemään kosketuksiin perinteisen kulttuuriympäristön ja tapojen kanssa.

Usein kulttuuria ei voi erottaa sen toimintaympäristöstä: esimerkiksi Lapissa luonto on kulttuurin lähtökohta ja elämäntapa, tästä yhteenkietoutuneisuudesta hyvä esimerkki on poro osana sekä luontoa että kulttuuria (Tuulentie 2009, 102). Ylipäänsä kulttuuri tulee ymmärtää jatkuvasti muuttuvana: se ei pysähdy paikalleen tai juutu menneisyyteen. (Tuulentie & Sarkki 2009, 22.) Kulttuurin kuvaaminen staattisena ja muuttumattomana nähdään yhtenä matkailualan ongelmista, sillä matkailija usein hakee juuri etnisesti poikkeavaa kulttuurimatkailukokemusta. Tällaiset menneisyyteen takertuneet stereotypiat saattavat paikallisesti sisältää hyvin vähän tämänhetkistä todenmukaisuutta, ja jättävät huomiotta kulttuurin dynaamisuuden. (Niskala & Saarinen 2009.) Stereotypiat yleensä perustuvat tosiasioihin, mutta ovat usein ennakkoluulojen värittämiä ja yleistäviä (Petrusalo 2001, 78). Kulttuuristen vaikutteiden välittymisessä entistä

vähemmän merkitsevät maantieteelliset, etniset tai yhteiskunnalliset rajat (Petrisalo 2001, 60), sillä globalisaation vaikutuksesta tieto kulkee helposti mihin tahansa ja ennakkoluulot muita kulttuureita kohtaan voivat olla vähenemässä.

Kulttuuriympäristö on olennainen osa paikallista kulttuuria ja ihmisten identiteettiä, sillä se ilmentää ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta. Rakennettu ympäristö kertoo alueen elinkeinoista, sekä historian kuluessa muovautuneesta henkisestä ja kulttuurillisesta perinnöstä. Kulttuuriympäristön säilymistä vaalitaan rakentamisen ja maankäytön lainsäädännöllä. Kulttuuriympäristön kohteet ovat merkittävä osa alueen matkailullista vetovoimaa paikallisella ja kansainvälisellä tasolla. Haasteita kulttuuriympäristön säilyttämiselle ovat muun muassa ympäristöönsä sopimaton infrastruktuuri ja ilmastonmuutos – ilmaston ja kulttuuriympäristön välille voi syntyä ongelmia poikkeavien sää- tai ilmasto-olojen vuoksi. Pääosa maailmanperintökohteista joille ilmastonmuutoksen uskotaan olevan uhka, ovat luonto- tai kulttuurikohteita. Ilmastonmuutos nähdään haasteena myös monien muinaismuistojen, kirkkojen ja linnoitusten säilymiselle. (Berghäll & Pesu 2008, 8-15.) Kulttuuriin sisältyy siis myös materiaalisia osia, kuten rakennuksia tai palvontapaikkoja (Helander-Renvall & Markkula 2011, 37).

Kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan sellaisia menneisyydestä periytyviä aineellisia tai aineettomia asioita, jotka nähdään kulttuurin kannalta tärkeinä ja säilyttämisen arvoisina. Sanana perintö viittaa menneisyyteen, mutta se määritellään kuitenkin aina nykyhetkessä: nykyiset kulttuurilliset intressit ja tarpeet vaikuttavat siihen, mitä kulloinkin pidetään kulttuuriperintönä ja vaalittavana historiana. Kulttuuriperintöä ei voida erottaa sitä dokumentoivasta instituutiosta, joten kulttuuriperintöä välittävien tahojen, kuten museoiden, voidaan nähdä myös tuottavan tätä perintöä. (Potinkara 2012, 172.) Museot ovatkin kulttuurimatkailun vankka perusta (Vuoristo 2003, 98).

4.4.2 Sosiokulttuurinen kestävyys matkailussa

Matkailu vaikuttaa kohdealueensa paikallisväestöön, kun kulttuurin elämäntapaa tuotteistetaan matkailupalvelujen käyttöön. Joskus paikallisen kulttuurisen

erityisyyden pelätään katoavan tai muuttuvan liikaa, kun kulttuurista tulee kuluksen kohde (Tuulentie 2009, 101). Matkailuteollisuus hyödyntää kulttuurin voimavaroja omien tarkoitustensa mukaan (Petrusalo 2001, 60). Kestävän matkailun suunnittelun tulisi lähteä paikallisyhteisöjen kiinnostuksesta matkailun kehittämiseen, sekä matkailijoiden tarpeista (Borg 1998, 10). Kestävästä matkailusta puhuttaessa on tärkeää ottaa mukaan myös sosiaalinen ja kulttuurillinen ulottuvuus.

Sosiokulttuurisella kestävyydellä tarkoitetaan yleensä paikallisen väestön mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon asioissa jotka vaikuttavat heidän elämäänsä, matkailusta aiheutuvien hyötyjen ja haittojen jakautumista tasaisesti sekä paikallisen kulttuurisen monimuotoisuuden kuten perinteiden, arvojen ja käsitysten kunnioittamista ja säilyttämistä. (Tuulentie & Sarkki 2009, 18). Sosiokulttuurisesta näkökulmasta ongelma onkin se, että matkailun taloudelliset hyödyt siirtyvät matkailualueen ulkopuolelle kuten kansainvälisille yrityksille, mutta matkailutoiminnan negatiiviset vaikutukset jäävät matkailun kohdealueelle ja kohdistuvat paikallisiin sosiokulttuuriin järjestelmiin (Saarinen 2006, 76). Paikallisväestön elämässä matkailun sosiaaliset vaikutukset näkyvät selvimmin heidän elämänlaadussaan. Koska matkailu on vain yksi maankäyttömudista, voi matkailu sekä edistää kestävästä kehitystä että estää muiden ilmiöiden kestävyttä. Osallistumisen tärkeys matkailijoiden ja kohdealueen asukkaiden suhteiden vaalimisessa mainitaan useissa kestävästä matkailun toimintaohjeissa. Paikalliset ihmiset ovat usein myös osa alueen matkailullista vetovoimaa. (Mettiäinen, Uusitalo & Rantala 2009, 209.) Matkailualalla mielenkiintoisen asetelman luo kestävästä kehitykseen olennaisesti liittyvä tasa-arvon korostaminen: matkailualueella kun vaikuttavat sekä paikalliset että matkailijat (Hynönen 2002, 135), eli toisistaan mahdollisesti hyvin eri tavoin poikkeavat kaksi ihmisryhmää. Viime vuosikymmeninä matkailun ja paikallisuuden suhteeseen on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Eräänä keskeisimpänä muutostekijänä paikallisuuden korostumisen taustalla on juuri kestävästä kehityksen ajattelu. (Saarinen 2006, 69.) Osa matkailun sosiaalista kestävyttä on luonnollisesti myös se, että matkailualan työntekijät saavat osakseen ihmisarvoista kohtelua, asialliset työolot sekä laillisen palkkauksen. Kestävästä matkailumarkkinointiin kuuluu asianmukainen matkailijalle annettu kuvaus matkakohteesta sekä matkailupalveluista. (Reilun matkailun yhdistys 2015.)

Matkailuteollisuuden välittämät kuvat vaikuttavat osaltaan kaukaisista kohteista ja ympäröivästä maailmasta syntyvään mielikuvaan. Matkanjärjestäjien markkinoinnin päätehtävä on saada matkailija saapumaan kohdemaahan ja ostamaan matkailupalveluita. Alan hyödyntämien medioiden kuten Internetin ja matkaesitteiden luoma mielikuva ei ole rakennettu sattumanvaraisesti, vaan se pohjautuu tietynlaisiin historiallisesti ja kulttuurisesti määrittyneisiin mielikuviin kohdealueen asukkaista, ympäristöstä ja elämäntyylistä. Lisäksi mainonta suodattuu aina kulttuuristen ja ideologisten tekijöiden läpi. Esimerkiksi länsimaissa matkanjärjestäjien käyttämät markkinointiviestit noudattavat vallalla olevaa länsimaista ideologiaa ja kulttuuriarvoja. (Niskala & Saarinen 2009.) Matkakohteita ympäri maailman muokataan vastaamaan paremmin länsimaaisia kulttuuriarvoja ja –stereotypioita myös sellaisissa kohteissa jotka eivät kuulu länsimaisen kulttuurin piiriin. (Petrusalo 2001, 80). Matkailun kohdistuessa yhä laajemmille alueille herää kysymys siitä, kuinka aluetta ja sen asukkaita tulisi kuvata. (Niskala & Saarinen 2009.) Matkailijat myös aina arvioivat toista kulttuuria oman kulttuurinsa näkökulmasta eli etnosentrisesti (Petrusalo 2011, 79).

Matkailulla on paikoin havaittu olevan kielteisiä vaikutuksia paikalliskulttuuriin. Esimerkiksi kehitysmaissa paikallisväestön on täytynyt muuttaa pois luonnonpuistojen tieltä, ja matkailuinfrastruktuuri hallitsee monia alueita. Matkailijan kohteeseen tuoman tulon hyödyt jäävät paikallisille pieniksi. (Kalmari & Kelola 2009, 7.) Useimmiten matkailutalouden toimintojen ja kehittämisen taustalla on tarve tyydyttää matkailualueen ulkopuolelta tulevien ihmisten tarpeita. Tämä lähtökohta on ristiriidassa paikallisyhteisöjen arvojen ja tavoitteiden kanssa, eikä edusta kestävä kehityksen ideologiaa. (Saarinen 2006, 70). Siksi on tärkeää kehittää matkailuelinkeinoa oikein, ja antaa asianmukainen kuva paikallisesta kulttuurista ja ympäristöstä (Helander-Renvall & Markkula 2011, 35). Kullakin kansalla ja ryhmällä tulisi lisäksi olla oikeus päättää kuinka heidän kulttuuriaan matkailuteollisuudessa käytetään, mikä suojelee kulttuuria sen hyväksikäytöltä (Petrusalo 2001, 131). Ilman paikallisväestön osallistumista päätöksentekoon on mahdollista, ettei lopputulos tue paikallista kulttuuria, sen erityispiirteitä tai arvoja. Tämä johtaa pahimmillaan konflikteihin, matkailutoimijoiden syrjimiseen ja siihen, etteivät paikalliset asukkaat tunne itseään osaksi ympärillään olevaa matkailuympäristöä. (Jokinen, Mettiäinen, Sippola & Tuulentie 2009, 61.) Mat-

kailun keskittyminen suuriin matkailukeskuksiin puolestaan samankaltaistaa matkailualueita ja muuttaa ne matkailijoiden lähtöalueiden kaltaisiksi (Saarinen 2006, 75). Tämä uhkaa paikallisen infrastruktuurin ominaispiirteitä.

Kuten luontokin, myös kulttuurillinen ympäristö on attraktio joka luo matkailua. Matkailijoiden kasvava kiinnostus paikalliskulttuuria kohtaan voi eheyttää kulttuuria ja edistää sen suojelemista. Mikäli matkailukehitys on kestävämmällä pohjalla, näin ei käy. Suuret matkailijamäärät voivat päinvastoin tuhota alkupe-
räisen kulttuurin, samoin luonnon. Tällainen kestävätkö kulttuurin käyttö aiheut-
taa myös kulttuurin tulkitsemisen vääristymiä, aitojen perinteiden katoamista ja
kulttuurin epäkunnioittavaa kuvausta. (Vuoristo 2003, 98.)

Eri kulttuurien kohdatessa kaksi kulttuuria kerrostuu. Tämä toimii pohjana moni-
kulttuurisuudelle. Lähivuosikymmeninä niin kulttuuriteorioissa kuin vähemmistö-
jä koskevassa politiikassakin on pyritty yhä enemmän juuri tähän ajattelumalliin.
Ennen tarkoitus oli pikemminkin sulattaa nämä kaksi kulttuuria toisiinsa. Merkit-
tävää kulttuurin säilymisen ja muuntumisen kannalta on kuinka kulttuuri säilyttää
identiteettinsä näissä eteen tulevissa kohtaamisissa. Nykyisin monikulttuurisuus
määrittääkin sen mukaan, kuinka eri etnoryhmät kykenevät solmimaan suh-
teita muihin kansoihin. (Lehtola 2000, 192.)

On tärkeää huomioida se, että paikallisuutta ja aitoutta ei voi olla ilman epäai-
toa: traditioita ei voida tunnistaa ja suojella ennen kuin ulkopuolinen, uusi toi-
mintatapa haastaa ne. Kulttuurisen kestävyys näkökulmasta voikin olla vai-
keaa hyväksyä se, että paikallisuuden ja paikalliset traditiot määrittelevät juuri
niiden merkittävimmät haastajat eli matkailutalous ja globalisaatio. (Saarinen
2006, 74.) Perinnettä on vaikea tunnistaa ja nimetä ennen kuin se uhkaa muut-
tua, ja sen merkitys paikalliskulttuurille ymmärretään.

4.4.3 Matkailun positiiviset sosiokulttuuriset vaikutukset

Matkailulla on myös positiivisia vaikutuksia kohdealueensa sosiaalisessa raken-
teessa. Monissa köyhemmissä maissa matkailu on merkittävä työllistäjä: Esi-

merkiksi Afrikassa kahdesta kuuteen prosenttia työpaikoista ovat matkailualalla. (Kalmari & Kelola 2009, 8.) Suomen Lapissa majoitus- ja ravitsemisala työllisti vuonna 2004 lähes kahdeksan prosenttia väestöstä maan keskiarvon ollessa 4,2 prosenttia (Tuulentie & Sarkki 2009, 9). Suuret matkailukeskukset parantavat alueensa vetovoimaa ja voivat olla merkittävä tekijä esimerkiksi paikallisen nuorison jäämisessä asumaan ja työskentelemään kotiseudulleen. Matkailukeskuksissa väestö on keskimääräistä nuorempaa ja naisten määrä on suurempi kuin ympärillä olevalla maaseudulla (Tuulentie & Sarkki 2009, 14). Joskus matkailulla on myös hyviä ihmisoikeusvaikutuksia. Köyhissä maissa paikalliset ihmiset saavat kontaktia muuhun maailmaan matkailijoiden kautta. Tiedonsaanti voi auttaa paikallisolojen parantamisessa, ja paikallisoloista kulkeutuu tietoa myös ulkomaille. (Kalmari & Kelola 2009, 45.)

Muualta tulevien matkailijoiden kiinnostus paikallista kulttuuria kohtaan voi saada paikalliset suojelemaan, arvostamaan ja vaalimaan omaa kulttuuriaan. Matkailullisen kiinnostuksen myötä kulttuurin kasvanut markkina-arvo voi johtaa kulttuuriympäristöjen aktiiviseen suojelemiseen ja entisöimiseen. Matkailu voi myös elvyttää vanhoja tapoja, kun matkailijoiden mielenkiinto niitä kohtaan on herännyt. Näin on käynyt esimerkiksi käsitöiden alalla. Kulttuuri voidaan siis suojella ja sopeuttaa matkailukäyttöön. (Vuoristo 2003, 98.)

Turismi voi myös parantaa paikallista infrastruktuuria, kun palvelut ja kulkuyhteydet monipuolistuvat ja teitä rakennetaan. Matkailun parista löytyy töitä myös naisille ja kouluttamattomille, mikä etenkin köyhemmissä maissa voi parantaa yhteiskunnallista hyvinvointia. (Kalmari & Kelola 2009, 8.) Matkailu voi lisätä paikallisten ylpeyden tunnetta omaa kulttuuriaan kohtaan ja saada arvostamaan ja vaalimaan sitä enemmän. Lisäksi uudet käytännöt, elämäntyylit ja asenteet voivat rikastuttaa kulttuurin hiipumassa olevia osa-alueita ja elinkeinoja. (Tuulentie & Sarkki 2009, 21–22.) Kulttuuriyhteisöt voivat siis myös käyttää matkailuteollisuutta hyväkseen esimerkiksi sopeuttaessaan itseään uusiin yhteiskunnallisiin oloihin (Petrusalo 2001, 60). Syrjäisemmällä seuduilla matkailun kehittäminen luo tuloja ja työpaikkoja paikallisesti. Taloudellisia hyötyjä saavat myös välillisesti matkailualaan liittyvät yritykset. Matkailu auttaa ylläpitämään alueella

sellaisia palveluita, joita ei olisi saatavilla ilman ylipaikallista kysyntää. Tämä parantaa paikallisväestön elämänlaatua ja elinympäristöä. (Saarinen 2006, 71.)

4.4.4 Kulttuurin tuotteistaminen

Matkailuteollisuus käyttää erilaisia menetelmiä tuotteistaessaan kulttuuria vastaamaan omia tarpeitaan. Historiaa ja perinteitä muokataan erilaisiksi tulkitsemalla historiaa uudella tavalla. Menneisyydestä valikoidaan tarpeita vastaavia kulttuurin osia, ja kielteiset piirteet jätetään huomiotta. Kulttuurinkuvasta voidaan tarkoituksella jättää pois myös modernit vaikutteet. Historiaa ja perinteitä voidaan rikastaa jälkeenpäin yhdistämällä tekijöitä eri aikakausilta tai maantieteellisiltä alueilta, tai antaa uusi merkitys menneisyyden perinteille. (Petrusalo 2001, 84–85.) Kokoamalla menneisyyden osia ja luomalla mielikuvituksen avulla uusia perinne-elementtejä saadaan aikaan rikas ja monipuolinen kulttuurikuva, joka näyttäytyy matkailijalle elämyksellisenä ja eksoottisena (Petrusalo 2001, 91). Elämysteollisuus rakentaa tuotteitaan myös menneisyyden myyttien varaan. Nostalgisia mielikuvia on helpompaa myydä kuin menneisyyden realismia, joka voi näyttäytyä matkailijalle liiankin rajuna tai sisältää jopa epämiellyttäviä aineksia. (Petrusalo 2001, 138.) Kulttuurisia elämyksiä voidaan etsiä myös arkisista toimista: eksotiikka voi löytyä jonkin arkisen toimen, kuten ruokailun, suorittamisesta tavallisesta poikkeavalla, elämyksellisellä tavalla (Tuohino & Pitkänen 2002, 39).

Matkailutalous hyödyntää kulttuuria omista tarpeistaan käsin. Se, kuinka kulttuuri on tuotteistettu voi poiketa suuresti siitä kuinka paikallisuus jäsentyy alueen asukkaille itselleen. Matkailuattraktioiden tuotteistamisessa tämä näkyy aitouden kaupallistettuina vääristyminä ja kulttuurisen aitouden vähäisyytenä. (Saarinen 2006, 72). Markkinoitu kuva paikallisesta kulttuurista vaikuttaa merkittävästi matkailijan mielikuvaan alueen väestöstä. Kulttuurimatkailussa tämä luoo eettisen ongelman siihen, kuinka kulttuuria tulisi kuvata: matkalle lähdetään usein juuri kokemaan merkittävä etninen erilaisuus, eikä matkailutalous luonnollisestikaan halua pettää asiakkaitaan.

Kulttuuria on kuitenkin mahdollista tuotteistaa kestävästi. Edellytys kulttuurisesti kestäväälle toiminnalle on paikallisväestön osallistuminen. Esimerkiksi matkamuistojen teettäminen paikallisilla käsityöläisillä tukee paikallistaloutta ja mahdollistaa kulttuurin totuuden mukaisen kuvaamisen. Paikallisesti tehdyillä matkamuistoilla on usein myös lisäarvo matkailijalle. Myös esimerkiksi ohjelmapalveluita toteuttaessa paikallisten palkkaaminen voi syventää matkailukokemusta muun muassa murteen ja paikallistietämyksen ansiosta. Matkailualan tehtävissä toimivat paikalliset saavat vastuuta alueensa kulttuurin kuvaamisesta.

5 Kestävä matkailualue

5.1 Kestävyys pohjoisen Suomen matkailukeskuksissa

Suomessa, erityisesti pohjoisessa Suomessa, matkailu on alati kasvava elinkeino. Sen työvoimavaltaisuus ylläpitää monia syrjäisiä kyliä ja niiden palvelurakenteita. Matkailun tarjoamiin mahdollisuuksiin uskotaan, ja useimmissa Lapin kuntien kehitysstrategioissa matkailun asemaa korostetaan. (Saarinen 2008, 1.) Suomessa matkailu on keskittynyt suurimpiin kaupunkeihin ja matkailukeskuksiin. Valtakunnallisesti siis myös matkailutulot ovat suurimmat näillä alueilla, mutta myös syrjäisemmillä alueilla matkailulla voi olla suhteellisen suuri osuus aluetaloudessa. Matkailu voi olla tärkeä aluekehityksen väline ja elinvoimaisuuden ylläpitäjä. (Rosqvist 2008, 3.)

Lapissa matkailu nojaa vahvasti paikalliseen luontoon ja sen vetovoimaisuuteen. Esimerkiksi Inarissa luonto ja sen erityispiirteet luovat selkärangan koko elinkeinoelämälle, eivät pelkästään matkailuresursseille. Inarin hyvistä matkailuedellytyksistä kuten luonnosta ja saamelaiskulttuurista johdosta matkailu on kunnan merkittävin elinkeino ja työllistäjä. (Kauppila 2008, 69.) Kestävän kehityksen merkitys korostuu juuri näillä alueilla, jossa vain kestävä tapa toimia mahdollistaa matkailulle elintärkeiden resurssien suojelemisen, matkailuelinkeinon attraktioiden säilymisen ja näin ollen paikallisen taloudellisen hyvinvoinnin.

Pohjoisen Suomen tärkein matkailullinen vetovoimatekijä on sen eksoottinen ja koskematon luonto. Lisääntyvät matkailijamäärät lisäävät myös rakentamista ja ihmisten liikkumisen aiheuttamia jälkiä ja rasittavat näin ympäristöä. (Staffans 2011, 3). Maisemahaittojen lisäksi liian innokas rakentaminen on uhka myös luonnon monimuotoisuudelle (Kalmari & Kelola 2009, 41–42). Koskemattomuus jää historiaan. Syntyy ristiriita sen kanssa, miksi matkailijat Lappiin saapuvat. Näistä syistä kestävä matkailutoiminta on pohjoisessa erityisen tärkeää. (Staffans 2011, 3.) Ilmastonmuutos vaikuttaa lumilomakohteissa jo nyt, kun luminen aika lyhenee ja lumiraja nousee (Kalmari & Kelola 2009, 37). Matkailualuetta rakennettaessa ja suunniteltaessa kestävyysperiaatteet näkyvät aina arkkitehtuurista jätehuoltoon saakka. Useissa pohjoisissa kunnissa on runsaasti rakennustoimintaa, sillä Lapissa matkailu keskittyy suurelta osin matkailukeskukseen (Staffans 2011, 9).

Ekologista kestävyttä voidaan pohjoisen matkailukeskuksissa lisäksi vaalia muun muassa huolehtimalla perinnemaisemista ja perinnebiotooppien säilymisestä. Paikallisuutta voidaan vaalia säilyttämällä kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet ja suosimalla paikallisia rakennusmateriaaleja ja –tyylejä. (Staffans 2011, 55.) Ekologisiin kestävyysperiaatteisiin sisältyvät niin ikään luonnonresurssien kestävä käyttö sekä paikallinen, uusiutuva energiantuotanto (Staffans 2011, 62).

Energiantuotanto on tärkeä osa kestävä matkailukehitystä (Staffans 2011, 40). Energiankulutus on suomalaisten hiihtokeskusten keskeinen ongelma. Eniten energiaa kuluu kiinteistöjen lämmittämiseen, hissien toimintaan, rinnevalaistukseen ja lumettamiseen. Energiantuotannosta syntyviä haittoja voidaan vähentää panostamalla uusiutuviin energianlähteisiin. (Kalmari & Kelola 2009, 40.) Uusiutuvan energian tuotanto matkailualueilla voi kuitenkin kohdata esteettisiä ongelmia: esimerkiksi tuulivoimalat tulisi sijoittaa alueiden tuulisimmille eli energiantuotannon kannalta edullisimmille paikoille. Pohjoisessa Suomessa nämä ovat tunturien lakialueita. Ne kuitenkin näkyvät kauas, ja luovat ristiriidan sen luontokokemuksen kanssa jota matkailijat tulevat hakemaan. Tuulimyllyjä ei koeta maisemallisesti sopiviksi matkailukohteeseen. Sen sijaan aurinkopaneelit talojen katoilla tai biovoimalan savupiiput eivät keskimäärin häiritse matkailijoita

merkittävästi. Kaukolämmön koetaan olevan edullinen ja varma tuotantomuoto, joka tukee paikallistaloutta. (Staffans, 2011, 40–42.)

Tuulimyllyjen kohtaama esteettinen vastustus voi kuitenkin olla vain väliaikaista: tuntureiden muuttaminen laskettelukeskuksiksi vaatii jo lähtökohtaisesti suuria maisemallisia muutoksia ja aiheuttaa vääjäämättä jonkinlaista tuhoa ympäristölle: esimerkiksi rinteiden raivaaminen tasaiseksi muuttaa kasvillisuuspohjan pysyvästi erilaiseksi. Matkailijoiden silmät ovat myös tottuneet tuntureiden laille rakennettaviin hiihtohisseihin ja muihin maiseman rikkoviin rakennelmiin. Myös laskettelukylissä arkkitehtuuri harvoin tukee paikallisuutta, vaan kaikki keskukset rakennetaan alppityylisiksi tai muuten toisiaan muistuttaviksi. Nämä muutokset lienevät merkittävämpiä ympäristön tuhoajia kuin tuulimyllyt. Asenteet tuulivoimaloita kohtaan voivat siis tulevaisuudessa lientyä.

5.2 Imago osana kestäväää matkailukehitystä

Mitä suuremmat matkailijamäärät matkustavat pohjoiseen Suomeen, sitä enemmän infrastruktuuria alueelle rakentuu. Tunturikeskukset muuttavat matkakohteita urbaanimmaksi, jolloin niiden asiakaskunta voi muuttua ainakin osittain. Matkailijoiden yhä lisääntyneen ympäristövalveutuneisuuden vuoksi matkakohteen on tarjottava palveluita, joihin kestävyiden periaatteet on integroitu. Mikäli kestävyys ei ole vain yksi ominaisulottuvuus vaan luonteva osa keskuksen toimintatapaa, tuotteita voidaan kehittää tarvelähtöisesti tunnistamalla uusia kuluttajaryhmiä. Kestävän matkailutarjontapaketin rakentaminen tuo kilpailuetua, joka pitkällä aikavälillä maksaa siihen sijoitetut investoinnit takaisin. (Staffans, 2011, 53–55.)

Kohteen imagolla on keskeinen osa kun luodaan kestäväää matkailukeskusta. Vastuullinen imago on menestys- ja kilpailutekijä, joka erottaa kohteen kilpailijoistaan, vetoaa matkailijoihin ja luo uskottavuutta. Lisäksi se viestii kohteen palveluiden ja ympäristön olevan laadukkaita. Vastuullinen imago luo perustan matkailukohteen ekologiselle, sosiokulttuuriselle ja taloudelliselle kestävyydelle. (Staffans 2011, 56.)

6 Saamelaisuus

6.1 Saamelaiskulttuuri

Saamelaiset ovat Euroopan Unionin ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisten asuinalueita kutsutaan nimellä Sápmi, ja se kuuluu nykyään neljään valtioon: Norjaan, Ruotsiin, Suomeen ja Venäjään. Saamelaiset ovat näiden maiden valtaväestöstä eroava kansa, jolla on oma kieli, kulttuuri, identiteetti, lippu ja kansallislaulu. Tunnusomaista ovat myös kansallispuvut. Suomessa he asuttavat vähemmistönä maan pohjoisimpia osia: kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylässä sijaitseva Lapin paliskunnan alue. Vuonna 2004 tosin jo 54 prosenttia maamme vajaasta 8000 saamelaisesta asui saamelaisalueen ulkopuolella tai ulkomailla. Saamelaisuuden etninen käsite otettiin käyttöön Suomessa vuonna 1973. (Saamelaiskäräjät 2006, 2-8.) Saamelaiset nähdään usein luonnonkansana, jolla on erityisen läheinen ja harmoninen suhde luontoon (Potinkara 2012, 177). Saamelaiset on tunnustettu alkuperäiskansaksi Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä (Seurujärvi-Kari 2011, 21). Saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana turvaavat Suomen perustuslain säännökset, kansainväliset sopimukset sekä useat ihmisoikeussopimukset, jotka koskevat alkuperäiskansojen asemaa ja vähemmistöjen kielellistä ja kulttuurillista suojaa (Saamelaiskäräjät 2006, 16).

Saamen kieli ei ole yhtenäinen kielimuoto, vaan se koostuu seitsemästä toisistaan enemmän tai vähemmän poikkeavasta saamenkielestä. Suomessa puhutaan näistä kolmea: pohjois-, inarin- ja koltansaamea, pohjoissaamen ollessa selvä enemmistö. Saamelaisilla on yhteinen historia, traditiot ja yhteisöt. Rikas kertomaperinne on pitänyt yllä kulttuurin perinteitä. Musiikkiperinnettä edustavat joiut, laulut ja leudit. Perinteinen tieto säilyy ainoastaan aktiivisesti käytettynä. Perinnetietämyksen luonnollinen siirtyminen seuraaville sukupolville on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana vähentynyt huolestuttavasti, paikoitellen lakannut kokoaan. (Saamelaiskäräjät 2006, 8-11.) Kieli kuljettaa perinnetietoa eteenpäin, siksi kielen kadotessa katoaa myös osa tiedosta. Vastaavasti esimerkiksi jonkin kasvi- tai eläinlajin kadotessa häviää myös niitä koskeva tieto. Biologinen monimuotoisuus siis ylläpitää myös ekologista perinnettä. (Helander-

Renvall & Markkula 2011, 11.) Saamelainen identiteettiä nojaa vahvasti kieleen ja perinteisiin elinkeinoihin. Näiden elinkeinojen harjoittamisen kohtaamat vaikeudet heikentävät saamelaisyhteisöjä, ja sitä kautta alueen matkailullista veto-voimaa. (Saamelaiskäräjät 2006, 24.) Kehittyminen kuuluu kulttuuriin, mutta sen tulee lähteä paikallisista lähtökohdista ja sen ehdoista: se mikä on kehitystä teollisille maille, ei välttämättä ole sitä alkuperäiskansoille (Seurujärvi-Kari 2000, 202).

Suurin osa saamelaisalueesta kuuluu pohjoiseen, boreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen eli taigaan. Koko saamelaisalueella vallitsee melko ankara ilmasto: keskilämpötila on alhainen, sademäärät vähäisiä ja valon määrä vaihtelee rajusti etenkin talvisin. Alueen kasvukausi on yli sata päivää lyhyempi kuin esimerkiksi eteläisessä Suomessa. Elinolojen karuuden vuoksi saamelaisalueen eläin- ja kasvilajisto on niukkaa. (Heikkilä & Järvinen 2011, 60–62.) Karu, muusta Suomesta selvästi eroava eksoottinen maisema on kuitenkin juuri Lapin pääasiallinen vetovoimatekijä matkailullisessa mielessä.

6.2 Saamelainen uskomus- ja käsitemaailma

Muinainen saamelainen uskomusmaailma eroaa osin kristinuskosta. Tärkein ero näiden kahden välillä on se, että ihminen nähdään osana luontoa, samalla tavalla kuin eläimet. Siksi sitä kohtaan on osoitettu suurta kunnioitusta. Saamelaisuudessa jumalilta ei ole tullut tehtäväksi hallita luomakuntaa, kuten kristityille ensimmäisessä Mooseksen kirjassa. Myöskään esimerkiksi noitarumpujen kuvasympoliikassa ihmistä ei kuvata maailmankaikkeuden keskuksena. (Helander 2000, 171.) Pyyntikulttuuri on leimannut saamelaista uskomusperinnettä: koska liha ja kala ovat muodostaneet pääasiallisen ravinnon, ovat eläimet olleet tärkeässä osassa myös uskomusmaailmassa. (Pulkkinen 2011, 209). Saamelaisten myyttien mukaan kansa on saanut esimerkiksi joikutaitonsa suoraan eläimiltä (Saastamoinen 2000, 67). Saamelaiseen etniseen uskomusmaailmaan kuuluu ajatus siitä, että ihminen kykenee kommunikoimaan ympärillään olevien olentojen kuten eläinten, henkien ja haltioiden kanssa. Tärkeitä ihmisen ja henkiolentojen kohtaustapahtumia olivat erityisesti seidat eli uhrikivet. (Äikäs 2012, 81.)

Saamelainen shamanismi säilyi vahvana 1700-luvulle asti, eli siihen saakka kunnes shamanistiset elementit kuten noitarummut kriminalisoitiin (Pulkinen 2011, 209).

Saamelaisessa käsitemaailmassa ei eroteta toisistaan ihmistä, luontoa ja kieltä. Koska esimerkiksi eri ympäristöt (luonnonympäristö, kulttuuriympäristö, sosiaalinen ympäristö ja kielellinen ympäristö) ovat riippuvaisia toisistaan ne muodostavat ympäristökäsitteen, jota tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Saamelaisen yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet ovat vaihdelleet ajan myötä ja työtavat sekä – välineet ovat kehittyneet, minkä vuoksi perinteinen elämäntapa, kulttuuri ja elinkeinot ovat kokeneet muutoksia. (Saamelaiskäräjät 2006, 4-5.) Kulttuuri tulee muutenkin ymmärtää jatkuvan muutoksen prosessina: se ei voi eikä sen pidäkään pysähtyä paikoilleen. Esimerkiksi museonäyttelyissä saamelaiskulttuuri on usein esitetty menneisyyteen paikantuvana. Elämäntapa on kuvattu romanttisesti eikä näyttelyissä ole ollut tapana näyttää kansan omaksumia länsimaisia vaikutteita tai yhteisöjen ongelmia. Tämä muuttumatonta yhteiskuntaa kuvaava esitystapa on joutunutkin kritiikin kohteeksi. (Potinkara 2012, 170.)

Valtaväestölle saamelaisuus on näyttäytynyt vuosisatojen ajan eksoottisena ja erilaisena kulttuurina, minkä vuoksi se on herättänyt paljon kiinnostusta. Kulttuuria alettiin jo verrattain varhain tutkia, kerätä ja esittää. Saamelainen kulttuuri nähtiin pitkään täysin länsimaisesta elämäntyylistä poikkeavana, sillä dokumentoinnissa oli tapana esittää kulttuurin kaikista eksoottisimmat piirteet, kuten noituus ja villiys, sitä määrittelevinä ominaispiirteinä. Toisaalta luonnonläheinen elämäntapa herätti myös ihailua. Saamelaiskulttuuria on kuvattu vaihtelevin tavoin. 1800-luvulla mystisyys alkoi kadota, mutta kulttuuri nähtiin edelleen luonnontilaisena ja alkuperäisenä, länsimaiselle elämäntavalle vastakkaisena. Matkailuala vaalii edelleen tällaista saamelaiskuvausta. Matkailumarkkinointi kuvaa Lappia ja saamelaisia modernista maailmasta poikkeavana sekä maantieteellisesti että ajallisesti. (Potinkara 2012, 169–170.) Alkuperäiskansamatkailun kasvavan suosion nähdäänkin johtuvan siitä, että yhä hektisemmissä ja kompleksisimmissä moderneissa yhteiskunnissa eläville matkailijoille syntyy tarve kokea jotain pysyvää ja paeta hetkellisesti yksinkertaisempaan aikaan ja ympäristöön.

Usein tällaisella pysyvyydellä viitataan menneisyyteen ja muuttumattomiin kulttuureihin. (Niskala & Saarinen 2009.)

6.3 Saamelaiskulttuurin kuvaus ja nykytila

Vastalauseena matkailumarkkinoinnin ja museoiden esittämälle stereotyyppiselle saamelaiskuvaukselle saamelaiset ovat alkaneet kuvata kulttuuriaan omasta näkökulmastaan. Oikeudesta määritellä ja kuvata itse omaa kulttuuriaan on tullut tärkeää myös monille muille vähemmistöiksi ja alkuperäiskansoiksi luokitelluille ryhmille. (Potinkara 2012, 171.) Virstanpylväänä saamelaisen kulttuurin kuvaamiselle ja kehittymiselle sekä saamelaisen etnisen itsetunnon vahvistamiselle on pidetty Siida-museon perustamista Inariin. Perinteisen museonäyttelyn sijasta Siida on myös kulttuurikeskus, joka rakentuu museaalisen selkärangan ympärille. Siidan keskeisinä tehtävinä on saamelaisuuden henkisen ja fyysisen perinnön kerääminen ja tallentaminen, näyttelyiden järjestäminen, julkaisutoiminnan ylläpitäminen ja tutkimustyö. Alusta saakka etnisyyden merkitystä museon toiminnassa on korostettu. Näyttelykokonaisuuden perusidea on kuvata luonnon, ihmisen ja kulttuurin vuorovaikutussuhdetta. (Pennanen & Näkkäläjärvi 2000, 9-11.)

Pääväestön kulttuuri vaikuttaa saamelaisuuteen. Erityisesti nykyisin nuori sukupolvi on alkanut ottaa vaikutteita kansainvälisestä nuorisokulttuurista, joka heijastuu muun muassa musiikissa ja taiteessa. Modernin saamelaistaiteen syntyminen kuvastaa oman kulttuurin arvostusta. Saamelaista kulttuuriperintöä vaaliessa vaikutteiden vastaanottamisessa ollaan kuitenkin oltu varsin tarkkoja, mitä on edesauttanut esimerkiksi Saamenmaan syrjäinen sijainti. Tarkoituksenmukaisesti valitut piirteet on sovellettu palvelemaan jo olemassa olevaa elämäntapaa. Lisäksi esimerkiksi keskieurooppalaiset vaikutteet suodattuvat ensin jo skandinaavisuuden ja suomalaisuuden läpi ennen Saamenmaalle saapumista. Näin kulttuurielementtien omaksuminen tapahtuu ilman, että se olennaisesti häiritsisi entistä kulttuuria. Kulkuyhteyksien monipuolistuminen, tekniikan tarjoama informaatiotulva ja yhä teknologisempi elämäntapa ovat muuttaneet

saamelaista maailmankuvaa, ja uudet mediamuodot tarjoavat yhä paremmat mahdollisuudet perinteisen kulttuurin puolustamiseen. (Pennanen 2000, 257.)

Vielä 2000-luvun alussa saamelaiset kokivat olevansa kolonialistisessa asemassa valtaväestöön nähden. Saamelaisten näkökulmasta heidän suhteensa pääväestöön onkin alkuperältään kolonialistinen. Tämä voi aiheuttaa esimerkiksi kulttuurillista dominointia tai maa-alueiden haltuunottoa. (Helander 2000, 179.) Tällainen ajattelutapa jäänee yhä enemmän historiaan saamelaisten parantuneiden yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ja kulttuurin suojelemista edistävien toimenpiteiden myötä.

Ei ole enää itsestään selvää, että saamen kieli, tapakulttuuri ja identiteetti siirtyisivät muuttumattomina seuraaville sukupolville. Länsimaisen kulttuurin piirteet ja arvot vaikuttavat yksilöiden valintoihin omassa elämässään, mikä on aiheuttanut muun muassa saamen kielen rappeutumista. (Hirvonen 2000, 125.) Epäselvyyttä aiheuttavat myös verrattain tiukat määritelmät siitä, kuka on saamelainen ja kuka ei. Ihminen voi tuntea itsensä saamelaiseksi vaikka ei sovi saamelaismääritelmän sisään, tai vastaavasti kokea perinteisen saamelaisuuden itselleen vieraaksi vaikka lainmukainen status kertoisi kansaan kuulumisesta. Hirvonen (2000, 124–125) kirjoittaa, että vaikka saamen kielen osaaminen luetaan etnistä identiteettiä tarkastellessa etniseksi tuntomerkitseksi esimerkiksi Pohjoismaiden virallisissa saamelaismääritelmissä, ei se yksistään riitä todisteeksi yksilön saamelaisuudesta: vastaavasti äidinkielestä luopuminen ei välttämättä tarkoita luopumista saamelaisesta identiteetistä.

Saamelaiset ovat saaneet televisioon muun muassa päivittäisen saamenkielisen uutislähetyksen. Länsimaisesta musiikista vaikutteita ammentavat nuoret saamelaismuusikot ovat alkaneet näkyä myös valtavirtamusiikin maailmassa. 2010-luvulla saamelaiset ovat alkaneet saada yhä suurempaa mediahuomiota, niin viihteellisten tv-ohjelmien kuin esimerkiksi esiin nousseiden saamelaisaktivistienkin myötä. Tämä vahvistaa saamelaista kulttuurista identiteettiä, mutta myös lisää entisestään saamelaisuuden kontakteja ympäröiviin kulttuureihin ja pistää määrittelemään nykypäivän saamelaisuutta uudelleen: halutaanko ruok-

kia perinteistä, stereotyyppistä näkökulmaa vai rakentaa uudenlainen moderni imago perinteisin vaikuttein?

6.4 Kestävä kehitys saamelaiskulttuurissa

Saamelainen elinkeinoelämä on ollut hyvin joustavaa, ja se perustuu monimuotoiseen, sesonkimaiseen luonnonresurssien käyttöön (Helander 2000, 177). Saamelaisen elämäntavan perustana on ympäristön luontainen ja koskematon tila, jonka vuosittaista kasvua tai kiertoa ihminen ei häiritse. Elämäntapa on sopeutunut luonnonympäristön tarjoamille mahdollisuuksille, ja vastaavasti rajoituksille. Saamelainen luontosuhde on jo lähtökohdiltankin luonnon kestävää käyttöä. Saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin kuten poronhoitoon, kalastukseen ja metsästykseseen sekä luonnonantimien keräilyyn ja käsitöiden tekemiseen perustuva elämäntapa ovat aina edellyttäneet perinnealueiden käyttämistä kestävällä tavalla. Luonto tulee säilyttää siten, että se turvaa toimeentulon. (Saamelaiskäräjät 2006, 2-9.) Saamelaisuudessa luonnolla on itseisarvo, ja suuri kunnioitus sitä kohtaan on osa perinteistä saamelaista luontosuhdetta (Helander 2000, 171).

Saamelaiskäräjien kestävän kehityksen ohjelman perustana on se, että saamelaisilla on itsemääräämisoikeuteen perustuva alueidenkäyttöoikeus, jotta he voivat harjoittaa omaan kulttuuriinsa kuuluvia elinkeinoja. Tavoitteena on säilyttää perinteinen luontosuhde, eli ekologinen perimätieto. Tämä myös edesauttaa saamelaisen kulttuurin, kuten saamen kielen ja perinteisten elinkeinojen vaalimista. Saamelaisen kestävän kehityksen ohjelma mukailee globaaleja kestävän kehityksen periaatteita: tavoitteena on luonnonvarojen kestävä käyttö ekologisella, taloudellisella ja sosiokulttuurisella tavalla. (Saamelaiskäräjät 2006, 2-9.) Alkuperäiskansojen ekologista tietämystä ja kokemusta voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä kestävän kehityksen strategioissa.

Esimerkkinä ekologisen kestävyys haasteista saamelaisalueella on kenties elinkeinoista perinteisin: poronhoito. Poronhoito on joutunut ja tulee jatkossakin joutumaan jatkuvasti väistymään muiden maankäyttömuotojen tieltä. Porojen laidunalueet pienenevät, pirstoutuvat hajanaisiksi ja kuluvat nopeasti. Porojen

talviravinnokseen käyttämä jäkälä jää metsähakkuujätteen alle hakkuualueilla. Tämän vuoksi porojen laidunrauha häiriintyy. Poronhoitoa voidaan siis harjoittaa kestävästi vain, jos sen erityistarpeet maankäytössä on turvattu. Muiden maankäyttömuotojen, kuten turismin kanssa päällekkäiskäyttö ei ole mahdollista. (Saamelaiskäräjät 2006, 22–23.) Yllättäen ympäristössä aiheutuneet muutokset vaikuttavat myös kieleen: saamen kieli yksinkertaistuu ja luontotermejä alkaa jäädä pois koska niitä ei välttämättä enää tarvita. Kieli on näin ollen tärkeä osa ympäristöajattelua, sillä se peilaa puhujien maailmankuvaa ja ympäristötiedon tasoa. Luonnonläheiset kansat ovatkin varastoineet kattavan maaperä-, ilmasto-, kasvisto- ja eläinsanaston perinnetietouteensa. (Näkkäläjärvi 2000, 155–156.)

Poronhoito elinkeinona on niin ikään merkittävä osa saamelaisten kestävästä kehityksen taloudellista ulottuvuutta: taloudellisesti kestävä kehitys perustuu juuri saamelaisten mahdollisuuksiin harjoittaa perinteisiä elinkeinoja. Näiden elinkeinojen turvaaminen taloudellisesti kestävästi vaatii niiden hallinnon, rahoituksen ja lainsäädännön kehittämistä. Nykyisin perinteisten elinkeinojen huono taloudellinen turva eli matala tulotaso aiheuttaa sen, etteivät nuoret sukupolvet halua ryhtyä harjoittamaan ammatikseen kalastusta, metsästystä tai poronhoitoa. (Saamelaiskäräjät 2006, 27.) Tämä nostaa esiin jälleen maankäyttökysymyksen: säilyttääkö suuriin ihmismassoihin perustuva matkailu nykyisillä alueilla ja voiko turismia kehittää saamelaiselinkeinoja täydentävänä elinkeinona?

Poronhoidolla on kaikki kestävästä kehityksen ulottuvuudet: se on osa sekä paikalliskulttuuria että keskeisintä elinkeinotaloutta. Poromiehet ovat yhä enemmän riippuvaisia markkinataloudesta ja ulkopuolisista suhdanteista, mutta poronhoidon kulttuurinen ja sosiaalinen merkitys ovat ennallaan. Poronhoito ei tällä hetkellä ole tehokas tai tuottava ammatti, mutta siitä ei haluttaisi luopua sen kulttuuristen ja sosiaalisten arvojen vuoksi. Poronhoitoa ei siis voi mitata pelkästään taloudellisin mittarein. (Ruotsala 2000, 263–264.)

Sosiaalista kestävyttä voidaan vahvistaa alan koulutus- ja tutkimustoiminnan kautta. Saamelaiskulttuurin omistautuneisuus luonnolle, elinkeinoille ja omille yhteisöilleen tekee saamelaiskulttuurista hyvin paikkasidonnaisen. Sosiaalinen kestävyys voidaan turvata mahdollistamalla saamelaisten eläminen perinteisellä

asuinalueellaan. Tämä edellyttää mahdollisuutta työhön ja palveluihin sekä turvattua asemaa yhteiskuntajärjestelmässä. Saamelaisen perinteen ja kulttuurin tuntemus esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhoitojärjestelmässä on vielä vähäistä. Sosiaalista verkostoa saamelaisyhteisöissä voidaan vahvistaa alue- ja rakennepoliittisilla toimenpiteillä, jotka eheyttävät kielellistä ja kulttuurillista elinvoimaisuutta. (Saamelaiskäräjät 2006, 28.)

Saamelainen kulttuuri sisältää ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisesti kestävä kehityksen ulottuvuudet. Saamelaiskäräjien (2006, 29–30) mukaan kulttuurisesti kestävä kehitys vaatii sen, että saamelaisten oikeudet omaan identiteettiin tunnustetaan lainsäädännössä ja käytännössä ja saamelaisille tarjotaan yhteiskunnalliset edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lisäksi perinnetietämys tulisi huomioida saamelaisten kotiseutualuetta koskevissa yhteiskunnallisissa ohjausjärjestelmissä. Myönteistä kulttuurikehitystä on tapahtunut: musiikkiperinne on elpynyt, saamenkielinen radio- ja tv-ohjelmatarjonta on vakiintunut ja saamelainen elokuvataide ja kirjallisuus ovat lisääntyneet. Yhtenä osana saamelaisten kamppailua kulttuuristen oikeuksiensa puolesta voidaan pitää myös pohjoismaisia saamelaismuseoita, sillä museoiden kautta kerätään ja otetaan haltuun saamelaista kulttuuriperintöä. Saamelaismuseoilla ja kulttuurikeskuksilla on merkittävä rooli saamelaisen identiteetin rakentajina, sillä kulttuuriperinnön tallentaminen ja esittäminen luo ja määrittelee saamelaisuutta. (Potinkara 2012, 169.)

6.5 Citysaamelaisuus

Suur-Helsingin alueella asuvia saamelaisia kutsutaan citysaamelaisiksi. He muodostavat ainutlaatuisen ja mielenkiintoisen urbaanin etnisen vähemmistön. Citysaamelaiset jakavat saamelaisten yhteisen alkuperän sekä historiallisesti että geeneiltään. Kyseessä ei kuitenkaan ole järjestäytynyt yhteisö tai yhdistys, ja etnisesti he samaistuvat enemmän Saamen kansaan kuin citysaamelaisuuteen. Yhteistä alkuperää citysaamelaisille edustavat muun muassa kotiseutualue Saamenmaa sekä etninen, perinteinen elämäntapa. Suhtautuminen omaan saamelaisuuteen voi kuitenkin vaihdella, sillä joukossa on sekä henkilöitä, jotka ovat syntyneet Saamenmaalla ja omaavat kaksi saamelaista vanhempaa että

sellaisia, jotka ovat syntyneet Saamenmaan ulkopuolella ja kenties vain toinen vanhemmista on saamelainen. Tällöin yhteisen alkuperän käsite on enemmänkin symbolinen. He ovat kasvaneet suomalaisessa ympäristössä ja edustavat siksi myös suomalaista alkuperää. (Uusi-Rauva 2000, 205–207.) Citysaamelaisuus ei myöskään ole vielä virallinen tai vakiintunut käsite, jolloin sen sisältö voi vielä vaihdella tulkitsijasta riippuen.

Saamelaiskulttuuri on vahvasti paikkasidonnaista, sillä elinkeinot, kieli, uskonto ja muut kulttuurin osa-alueet ammentavat sisältönsä ympäröivästä luonnosta. Uusi-Rauvan (2000, 205–206) mukaan citysaamelaisilla saamelaisen kulttuurin ominaispiirteet kuten poroelinkeino ja kansallispuvut ovat osana kulttuuria lähinnä symbolisella tasolla, mutta vastaavasti kulttuuriin on syntynyt omia urbaaneja piirteitä. Kaupunkioiloissa erityisiä haasteita kohtaa myös saamen kieli, jossa sille ei ole aktiivista käyttöä alkuperäisestä toimintaympäristöstään irrotetussa arjessa. Citysaamelaiset vaalivat kuitenkin kielitaitoaan muun muassa pitämällä yhteyttä sekä oman ryhmänsä sisällä että sukulaisiinsa Saamenmaalla. Saamelaisten perinteiden ja kulttuurin merkitys korostuu kaupunkioiloissa, sillä kaupunkiympäristö ei tarjoa saamelaisuudelle luonnollista henkistä ja fyysistä jatkumoa. (Uusi-Rauva 2000, 208–209.)

Perinteisen saamelaisalueen ulkopuolella toimiva saamelainen kulttuuripiiri lisää saamelaisten tunnettuutta. Se ylläpitää saamelaiskulttuuria omalla tavallaan ja tekee tärkeää työtä kulttuurisen monimuotoisuuden edistäjänä. Kulttuuripiiri suurenee, sillä vaikutteet kulkevat eteläisen Suomen ja Saamenmaan välillä molempiin suuntiin. Lisäksi saamelaiskulttuurin kanssa voivat päästä kosketuksiin sellaisetkin henkilöt, jotka eivät esimerkiksi maantieteellisistä syistä muuten voisi siihen tutustua.

6.6 Matkailun vaikutukset saamelaiskulttuuriin

Alkuperäiskansamatkailu on osa kulttuurimatkailua ja viittaa matkailuun jossa alkuperäiskansat ovat mukana joko matkailutoimijoina tai matkailun kehittämiseen osallistuvina päätöksentekijöinä, tai heidän kulttuurinsa on matkakohteen ja matkailijoiden matkustusmotivaation päätekijä. Kiinnostuksen herättäjänä

toimivat useimmiten valtaväestöstä poikkeava etnisyys sekä alkuperäiskansan erityiset kulttuuriset piirteet. Alkuperäiskansamatkailun sektori on kasvanut nopeasti, ja matkailun levitessä muutenkin yhä laajemmille alueille aktiivisen uusien kohteiden ja turmeltumattomien asioiden etsimisen myötä on turisteja yhä enemmän myös alkuperäiskansojen kotiseudulla. (Niskala & Saarinen 2009.)

Alkuperäiskansamatkailu on osa koko globaalia matkailusektoria, jota hallitsevat kansainväliset, kohdealueen kulttuurin ulkopuoliset toimijat (Niskala & Saarinen 2009). Myös monet vakiintuneella matkailualueella toimivat matkailuyritykset tulevat alueen ulkopuolelta. Tällöin on erityisen tärkeää huolehtia alueen kulttuurisesta kestävydestä. Huomiota tulee osoittaa muun muassa siihen, kuinka kohteen kulttuuria ja yhteisöä kuvataan, ja mitkä ovat alkuperäiskansan todelliset tarpeet ja toiveet. Paikallisten mahdollisuudet päätöksentekoon jäävät usein pieniksi, sillä suurimmassa osassa alkuperäismatkailuun liittyvää kehitystyötä päätökset tehdään yhteisöjen ulkopuolella. Matkailun kehittämisen tulisi kunnioittaa paikallisia arvoja ja tarpeita. (Niskala & Saarinen 2009.)

Länsimaissa alkuperäiskulttuurien kuvaamiseen on liittynyt kiinteästi alkukantaisuuden, villeyden ja erilaisuuden korostaminen. Yhteistä saamelaisistakin kerroville kuvauksille on saamelaisuuden esittäminen erilaisuutena kuvaajan omaan kulttuuriin nähden. Tällaiset kuvaukset perustuvat pitkälti historiallisiin myytteihin ja uskomuksiin. (Saarinen 2006, 74.) Alkuperäiskulttuureita ei mielletä dynaamisiksi ja ajassa kehittyviksi, vaan ne kuvataan menneisyyteen sidottuina, muusta maailmasta eristyksissä elävinä.

Osa alkuperäiskansojen edustajista vastustavat kulttuurinsa esittämistä matkailuattraktiona ulkopuolisten toimijoiden toimesta. Matkailutaloudessa kulttuuri tuotteistetaan aktiviteeteiksi, matkamuistoiksi, esityksiksi ja kokemuksiksi turisteja varten. Tällöin huolenaiheena on kulttuurin alkuperäisten tapojen ja toimintojen hiipuminen. Toisaalta monet alkuperäiskansojen edustajat ovat ottaneet turismin osaksi kulttuurisen säilymisen strategiaa. (Niskala & Saarinen 2009.) Mikäli yhteisö sitoutuu esimerkiksi matkailuteollisuuteen, se sitoutuu myös siihen että kulttuurin perinteet kaupallistetaan, mikä voi muuttaa kulttuurin sisältöä (Petrusalo 2001, 138–139).

Alkuperäiskansojen kontaktit matkailijoihin ja matkailutoimijoihin perifeerisillä alueilla ovat merkittävä muutosvoima alueella. Suuri määrä globaaleja tekijöitä ja sen muotoja aiheuttavat muutoksia alueen kulttuuriin, ja kiihdyttävät kehitystä perinteisestä moderniin. (Niskala & Saarinen 2009.) Matkailutalouden kannalta suotuisampaa olisi kuitenkin alkuperäiskulttuurien ainakin osittainen suojeleminen, sillä kulttuurin muuttuessa liikaa sen attraktiot katoavat. Niskalan ja Saarisen (2009) mukaan matkailuteollisuudessa on nähty paljon vaivaa näiden kulttuurien säilyttämiseksi, ja pyritty pysäyttämään kulttuurin näkyvä kehittyminen. Tämä hyödyttää matkailualaa ja matkailijoita, muttei välttämättä itse alkuperäiskansaa. On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei saamelainenkaan kulttuuri ole syntynyt täysin eristyksissä. Se on aina ollut vuorovaikutuksessa moniin eri suuntiin, joten on selvää siitä löytyvän myös länsimaisia aineksia. (Saastamoinen 2000, 66.)

Saamenmaalle sijoittuu useita turisteja viehättäviä attraktioita ja vetovoimatekijöitä. Merkittäviä alueen vetovoimatekijöitä ovat muun muassa luonto, maisema ja saamelaiskulttuuri. Näihin liittyviä attraktioita ovat Sodankylän elokuvafestivaalit, laskettelukeskukset, Inarijärvi ja niin edelleen. (Järviluoma 2006, 97.) Matkailijat tuovat mukanaan vaikutteita lähtöalueeltaan. Tämä näkyy kaikilla matkailun toiminta-alueilla, kun turistien kysynnän vuoksi esimerkiksi alueen ruoka- tai musiikkikulttuuri voi saada uusia vaikutteita. Saamelainen kulttuuri ja saamelaiset yksilöinä kohtaavat yhä enemmän erilaisia maailmankatsomuksia ja ihmisiä. Globalisaatio pääsee vaikuttamaan entistäkin vahvemmin. Matkailuala voi myös tarjota vaihtoehdon perinteisille elinkeinoille. Paikalliset nuoret lähtevät opiskelemaan uusia ammatteja perinteisten lisäksi, saamelaiset haajaantuvat asumaan laajemmalle alueelle ja kulttuurillinen vaikutusalue kasvaa.

Saamelaiskulttuurin tuotteistaminen on aiheuttanut ongelmia pohjoisessa Suomessa: esimerkiksi kansallispukujen osia tai vaikutteita käytetään paljon alueen matkamuistomyyntituotteissa kunnioittamatta alkuperäistä kulttuuria juurikaan. Tämä on johtanut siihen, että kansallispukuun pukeutunut paikallinen voidaan nähdä osana matkailukohdetta ja esimerkiksi valokuvata lupaa pyytämättä. Matkamuistotuotteissa kuvatut kansallisvaikutteet voivat myös olla vääristyneitä sillä niiden suunnittelijat eivät yleensä edusta paikallista kulttuuria. Monet alu-

eella myytävistä matkamuistoista valmistetaan kustannussyistä ulkomailla paikallisen käsityötaidon ja perinteiden tukemisen sijaan. Tällöin myöskään tuotteista saatavat tulot eivät jää paikallisille.

Lapin matkailussa näkyvimmit matkailun tuotteistamisen merkit liittyvät juuri saamelaisuuteen. Tämä ilmenee poronhoitoon liittyvien ohjelmanumeroiden määrässä, matkamuistojen tuottamisessa ja sekä saamelaisuuteen viittaavien kulttuurielementtien matkailullisen hyödyntämisen runsautena. Konkreettisenä esimerkkinä kestävästä tavasta hyödyntää saamelaiskulttuuria toimii Lapinkaste, ohjelmapalvelutuote, joka sisältää viitteitä paikallisuuteen olematta sitä silti. Lapinkaste sisältää shamanistisia elementtejä, kasvojen nokeamista, alkoholia ja muuta saamelaiseen kulttuuriin viittaavaa. Olennaista Lapinkasteessa on saamelaiskulttuurin erottaminen matkailijan omasta kulttuurista, eli toiseuden luominen. (Saarinen 2006, 73–74.) Lappia käsitellään etnisenä maisemana, jonka sisällön tuottaminen on lähtöisin ulkopuoliselta tekijältä ja se perustuu muun muassa matkailumainonnan luomaan paikalliskuvaukseen. Paikallisuus on siis luotu matkailijoiden tarpeiden näkökulmasta, ja tällaiseen kulttuurin kestävämmän hyödyntämisen vähentämiseksi matkailutaloudessa on alettu korostaa paikallisuuden laajempaa huomioimista matkailukehityksessä. (Saarinen 2006, 75.) Saamenmaalla vääristyneeseen saamelaiskuvaukseen perustuvat matkailutuotteet voivat loukata ja ihmetyttää saamelaisia, mikä johtaa turhautumiseen ja ulkopuolisuuden tunteeseen matkailutoimintaa kohtaan.

Hyvää pohjoiseen Suomeen enteilee yhä yksilöllisemmän, syrjäisille seuduille suuntautuvan matkailun kysynnän lisääntyminen. Saarisen (2006, 77) mukaan matkailussa korostuu nykyisin yhä enemmän aitous, pienimuotoisuus ja paikallisuuden syvällisempi tuntemus. Luontoon ja perinteisiin nojaava matkailu nousee näin massamatkailun rinnalle. Massaturismi säilyy yhä, mutta se saa rinnalleen yksilöllisempiä matkailutoimintoja. Matkailu muuttaa paikalliskulttuuria aina jollakin tavoin, mutta mikään kulttuuri ei ole sisäsyntyinen vaan muotoutunut suhteessa muihin. Sosiokulttuurinen kestävyys pohjoisessa Suomessa riippuu siis ensisijaisesti siitä, kuka paikallisuutta tuottaa, kenen ehdoilla, ja kuinka matkailun haitat ja hyödyt jakaantuvat tasaisesti.

7 Opinnäytetyön tehtävä ja menetelmälliset valinnat

Opinnäytetyön tutkimustehtävä oli tarkastella, millä tavalla matkailualalla otetaan huomioon kestävä kehitys. Opinnäytetyössä painotettiin sosiokulttuurisen kestävyys ulottuvuutta. Erityistarkastelussa oli saamelaiskulttuuri, sillä he ovat EU:n alueen ainoa alkuperäiskansa, ja heidän asemansa ja kulttuurinsa elävät vahvaa muutokautta. Kaikkia kestävyys osa-alueita tarkasteltiin myös Suomen, ja erityisesti pohjoisen Suomen kontekstista. Taloudellinen kestävyys jätettiin vähäisemmälle huomiolle aiheen rajauksen vuoksi.

Opinnäytetyön menetelmällinen valinta on kirjallisuuskatsaus ja se on luonteeltaan tutkimuksellinen. Tutkimusaineistona käytettiin pääasiassa kirjallisuutta, mutta myös Internetistä löytyviä aiheeseen kuuluvia artikkeleita. Internetissä hakukoneissa käytettäviä hakusanoja olivat esimerkiksi ”kestävä matkailu”, ”sosiokulttuurinen kestävyys matkailussa”, ”sustainable tourism”, ”tourism”, ”matkailu” ja niin edelleen. Kirjallisuuden ja muun lähdeaineiston pohjalta tarkasteltiin sitä, kuinka kestävä kehitys on otettu huomioon matkailualalla ja mikä sen nykytilanne on.

8 Pohdinta

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tieteellinen aineisto voi olla luotettavaa vain, jos tutkimus on tehty tieteellisiä eettisiä käytäntöjä edellyttävällä tavalla. Asianmukainen tieteellinen ja eettinen käyttäytyminen on myös osa tutkimuksen laatua. Olennainen osa laadukasta tutkimusta on rehellisyyden, tarkkuuden ja huolellisuuden vaaliminen tutkimusta tehdessä, tuloksia tallentaessa ja esittäessä sekä valmiita tuloksia arvioidessa. Lisäksi tutkimukseen sovelletaan eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus-, ja arviointimenetelmiä tarpeeksi kriittisesti. Tiedeviestintä on avointa ja vastuullista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8.)

Lähdeaineistoa valitessa ja tutkittaessa otetaan huomioon lähdekriittisyys. Vain luotettavista lähteistä saatua tietoa käsitellään. Eettinen työskentely pitää sisällään huolelliset lähdeviitteet: toisen esittämää tietoa tai mielipiteitä ei esitetä omana vaan lainaukset erotetaan selvästi kirjoittajan omasta tekstistä, ja niiden lähdeviitetiedot ovat paikkansapitävät. Opinnäytetyötä kirjoittaessa ja tutkimusta tehdessä siis noudatetaan tieteellisen käytännön eettisiä tapoja.

Opinnäytetyössä käsitellään paljon saamelaisuutta. Kyseessä on verrattain pieni kansa, jonka hallinto osin vielä hakee muotoaan. Kulttuurin sisälläkin käydään paljon keskustelua siitä tavasta, jolla heidän perinnettään halutaan kuvata. Kansa on kokenut paljon sortoa ja rasismia valtaväestön osalta historian aikana. On mahdollista, että nämä kokemukset värittävät vielä paikallisten tuottamaa kirjallisuutta ja muuta aineistoa eikä se ole vielä täysin objektiivisesta näkökulmasta kirjoitettua. Tämä huomioidaan kirjallisuutta analysoidessa, ja tekstistä pyritään hiomaan pois mahdolliset lähdekirjoittajan henkilökohtaiset mielipiteet mahdollisimman neutraalin ja tieteellisen sisällön mahdollistamiseksi.

Osa opinnäytetyössä käytetyistä lähteistä ovat aiheen yleisteoksia, joiden julkaisemisesta on jo verrattain pitkä aika. Näitä lähteitä on käytetty aikalaiskuvauksina, ja huomioitu se, että esimerkiksi ympäristövastuullisuus ja yleinen asennoituminen sitä kohtaan ovat jo kokeneet kehitystä lähteen julkaisun jälkeen. Lähteitä on kuitenkin käytetty työssä, sillä niiden sisältämä tieto on pätevää ja tuki tutkimuksen tavoitteita. Lähteen luotettavuutta on arvioitu myös kirjoittajan ja julkaisevan organisaation perusteella.

8.2 Loppupäätelmät

Opinnäytetyö tiivistää nykyaikaisen kestävän matkailukehityksen tietoperustan, minkä vuoksi sitä voi käyttää käsikirjan omaisesti hyväksi muita tutkimuksia tehdessä. Työtä voi jatkossa kehittää esimerkiksi syventämällä taloudellisen kestävyys ulottuvuutta tekemällä vertailuja matkailukehityksessä tapahtuneista muutoksista ja kenties esittämällä näiden pohjalta hypoteeseja tulevaisuuden tilanteesta. Kestävän matkailukehityksen voi myös sitoa johonkin muuhun kontekstiin tässä työssä olevan suomalaisuuden ja saamelaisuuden sijasta. Työstä

rajattiin pois kestävän kehityksen historian määrittelemineen. Eräs jatkokehitysehdotus voikin tästä syystä olla esimerkiksi sen tarkasteleminen, ovatko 10 tai 20 vuotta sitten määritellyt ympäristötavoitteet toteutuneet odotetulla tavalla. Tulevaisuudessa opinnäytetyötä voi käsitellä aikalaiskuvauksena, tietoperustana siitä millaisiin toimenpiteisiin on ryhdytty ja kuinka kestävä matkailu on huomioitu Suomessa 2010-luvulla. Kestävän kehityksen ohjeistuksia on tehty paljon case-tyyppisesti toimeksiantojen kautta monille yrityksille esimerkiksi opinnäytetöiden muodossa. Kestävän kehityksen tietoperustan voi siis muuttaa konkreettiseksi käytännön ohjeiksi räätälöimällä sen yritykselle.

Aihevalinta tuntui opinnäytetyön tekijän mielestä mielekkäältä ja itseä kiinnostavalta. Matkailualalla kestävä kehitys on osa ympäristöystävällisyyden megatrendiä. Sen huomioiminen alkaa olla välttämätöntä, jotta tuleville sukupolville voidaan mahdollistaa yhtäläiset ympäristöresurssit kuin nykyisin. Ihmiset arvostavat ympäristöään nykyisin yhä enemmän, varsinkin nyt kun matkailualan vaikutukset ympäristöön ovat alkaneet näkyä selvästi. Kestävän matkailun tietouden levittämiseksi on tästä syystä selkeä sosiaalinen tilaus, ja tämä työ toivottavasti osaltaan edistää sitä. Opinnäytetyön tietopohja pyrittiin rakentamaan mielekkääksi esittämällä tieto porrasmaisesti: esimerkiksi kestävän kehityksen ulottuvuus esiteltiin ensin yleisellä kestävän kehityksen tasolla, sitten sen matkailuyhteydessä, ja lopuksi Pohjois-Suomen tai saamelaisuuden näkökulmasta.

Kirjallisuuskatsaus menetelmävalintana sopi omaan toimintatapaani hyvin. Saamelaisuuden ja pohjoisen kontekstin mukaan ottaminen muotoutui henkilökohtaisen kiinnostuksen perusteella ja tarpeella luoda konkreettisia yhteyksiä käytännön ja teoreettisen tietopohjan välille, esimerkiksi kuvaamalla sitä kuinka ilmastonmuutos näkyy pohjoisessa luonnossa. Opinnäytetyössä siis tiivistetään ensisijaisesti kestävää matkailua koskeva yleistieto, minkä lisäksi sitä käsitellään vielä pohjoisessa yhteydessä. Jatkokehitysmahdollisuus työlle on siis tehdä katsaus esimerkiksi yksinomaan siihen, kuinka kestävä matkailu näkyy Lapissa. Opinnäytetyön tekeminen myös toi kirjoittajalle kattavan tiedon aiheesta, mikä hyödyntää varmasti tulevaisuudessa.

Lähteet

- Arajärvi, P. 2011. Kestävä kehitys perus- ja ihmisoikeuksien raamissa. Pohjola, A., Särkelä, R. (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Vaasa: Fram, 79–95.
- Berghäll, J. & Pesu, M. 2008. Ilmastomuutos ja kulttuuriympäristö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Borg, P. 1998. Kestävyyden kriteerit matkailuelinkeinon palveluksessa. Saarinen, J., Järviluoma, J. (toim.) Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Helsinki: Hakapaino Oy, 5–14.
- Elliot, J. 1996. An introduction to sustainable development. Iso-Britannia: Biddles Ltd, Guildford and King's Lynn.
- European Commission. 2015. Sustainable Development. European Commission. <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>. 19.2.2015.
- Heikkilä T. & Järvinen, A. 2011. Saamelaisalueen luonto ja sen muutokset. Seurujärvi-Kari, I., Halinen, P., Pulkkinen, R. (toim.) Saamentutkimus tänään. Helsinki: Hakapaino Oy, 56–76.
- Helander, E. 2000. Saamelainen maailmankuva ja luontosuhde. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 171–182.
- Helander-Renvall, E., Markkula, I. 2011. Luonnon monimuotoisuus ja saamelaiset. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hemmi, J. 1995. Ympäristö- ja luontomatkailu. Kokkola: KP PAINO.
- Hemmi, J. 2005. Matkailu, ympäristö, luonto osa 1. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirvonen, V. 2000. Saamelaista itsetutkiskelua kirjallisuuden keinoin. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 123–130.
- Hynönen, A. 2002. Matkailun alueellinen suunnittelu kestävä kehityksen näkökulmasta. Saarinen, J., Järviluoma, J. (toim.) Luonto matkailukohteenä: virkistystä ja elämyksiä luonnosta. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 866. Rovaniemi: Rovaniemen Painatuskeskus Oy, 135–147.
- Jokinen, M., Mettiäinen, I., Sippola, S. & Tuulentie, S. 2009. Sosiaalinen kestävyys muuttuvissa matkailukylissä. Tuulentie, S. (toim.) Turisti tulee kylään - Matkailukeskukset ja lappilainen arki. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 60–85.
- Järviluoma, J. 2006. Turistin luonto. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Kalmari, H., Kelola, K. 2009. Vastuullisen matkailijan käsikirja. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kauppila, P. 2008. Inarin kunnan matkailun kehittäminen: näkökulmia keskus-periferia-asetelmasta. Saarinen, J., Kauppila, P. (toim.) Inarin matkailueurot ja -työpaikat. Oulu: Multiprint, 69–87.
- Kestävä Matkailu 1997. Sustainable Tourism Publications I Kestävän kehityksen julkaisuja I. Mynämäki: Mynäprint Oy.
- Kiander, J. 2011. Voiko talouskasvu olla kestävä? Pohjola, A., Särkelä, R. (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Vaasa: Fram, 46–60.

- Lehtola, V. 2000. Kansain välit – monikulttuurisuus ja saamelaishistoria. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 185–196.
- Liukkonen, A. & Korhonen, A. 2014. Vastuullinen ja ympäristöystävällinen toiminta Original Sokos Hotel Arinassa ja sen eri osastoilla. Savonia-ammattikorkeakoulu. Matkailun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201402242623>. 30.3.2015.
- Marjakangas, A. 2011. Ilmastonmuutos lähiluonnossamme. Mediapinta.
- Mettiäinen, I. Uusitalo, M. Rantala, O. 2009. Osallisuus matkailukeskusten suunnittelussa. Tuulentie, S (toim.) Turisti tulee kylään - Matkailukeskukset ja lappilainen arki. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 206–242.
- Niskala, M. Saarinen, J. 2009. Matkailu ja alkuperäiskulttuurien esittäminen. 3-6. http://www.ays.fi/aluejaymparisto/pdf/aluejayymp_2009_1_s3-13.pdf. 10.10.2014.
- Näkkäläjärvi, K. 2000. Porosaamelaisten luonnonympäristö. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 143–165.
- Pennanen, J. Näkkäläjärvi, K. 2000. Siiddastallan. Siidoista kyliin. Jyväskylä: Kustannus Pohjoinen.
- Petrisalo, K. 2001. Menneisyys matkakohteena. Helsinki: Hakapaino.
- Potinkara, N. 2012. Saamelainen etnisyys museonäyttelyissä. Lehtola, V., Piela, U., Snellman, H. (toim.) Saamenmaa. Porvoo: Bookwell Oy, 169–180.
- Pulkkinen, R. 2011. Saamelaisten etninen uskonto. Seurujärvi-Kari, I., Halinen, P., Pulkkinen, R. (toim.) Saamentutkimus tänään. Helsinki: Hakapaino Oy, 208–270.
- Reilun matkailun yhdistys. 2015. Mitä on reilu matkailu? Reilun matkailun yhdistys. <http://www.reilumatkailu.fi/reilun-matkailijan-ohjeet/mita-on-reilu-matkailu/>. 19.2.2015.
- Rosqvist, H. 2008. Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Inarin kunnassa vuonna 2005. Saarinen, J., Kauppila, P. (toim.) Inarin matkailueurot ja –työpaikat. Oulu: Multiprint, 3–68.
- Ruotsala, H. 2000. Voiko kulttuurin ja talouden erottaa? Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 263–274.
- Saamelaiskäräjät. 2006. Saamelaisten kestävä kehityksen ohjelma 2006. http://www.samediggi.fi/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=840&Itemid=10. 10.10.2014.
- Saarinen, J. 2006. Matkailu ja paikallisuus. 69–78. http://www.ays.fi/aluejaymparisto/pdf/aluejayymp_2006_2_s69-78.pdf. 10.10.2014.
- Saarinen, J. 2008. Matkailun aluetalouden tutkimus Inarissa. Kauppila, P., Saarinen, J. (toim.) Inarin matkailueurot ja –työpaikat. Oulu: Multiprint, 1–2.
- Saastamoinen, I. 2000. Saamelaismusiikki maailmankartalla. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 65–82.
- Seurujärvi-Kari, I. 2011. Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. Seurujärvi-Kari, I., Halinen, P., Pulkkinen, R. (toim.) Saamentutkimus tänään. Helsinki: Hakapaino Oy, 10–55.

- Seurujärvi-Kari, I. 2000. Globalisaation kulttuuriset haasteet pohjoisille alueille ja alkuperäiskansoille. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 197–203.
- Siivonen, K. Nieminen, A. Olsson, P. Uusitalo, E. Willman, T. 2006. Johdanto. Siivonen, K. Kulttuurista kestävyttä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 7–11.
- Siivonen, K. 2006. Kulttuuritoiminnalla kulttuurisesti kestäväan kehitykseen – esimerkkinä osallistava alueellinen kulttuuristrategiatyö Varsinais-Suomessa. Siivonen, K. Kulttuurista kestävyttä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 14–31.
- Staffans, A. 2011. Esipuhe. Staffans, A., Merikoski, T. (toim.) Miten kestävä matkailualue tehdään? Käsikirja suunnitteluun ja rakentamiseen. Otaniemi: Aalto-yliopisto, 3–4.
- Särkelä, R., Pohjola, A. 2011. Sosiaalisen kestävyuden ulottuvuuksia ja merkitys. Pohjola, A., Särkelä, R. (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Vaasa: Fram. 9–25.
- Tervo, K., Saarinen, J. 2006. Ilmastonmuutos ja matkailu. Katsaus ilmaston ja matkailun suhteeseen. 57–70.
- Tuohino, A., Pitkänen, K. 2002. Elämyksen representaatiot matkaesitteissä - esimerkkinä talvinen Itä-Suomi. Saarinen, J., Järviluoma, J. (toim.) Luonto matkailukohteena: virkistystä ja elämyksiä luonnosta. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 866. Rovaniemi: Rovaniemen painatuskeskus Oy, 27–44.
- Tuulentie, S. Sarkki, S. 2009. Johdanto: Kun kylästä tulee keskus. Tuulentie, S. (toim.) Turisti tulee kylään - Matkailukeskukset ja lappilainen arki. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 9–28.
- Tuulentie, S. Matkailukylät maailmalla: Ylläs ja Levi brittiläisissä matkaesitteissä. Tuulentie, S. (toim.) Turisti tulee kylään - Matkailukeskukset ja lappilainen arki. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 86–107.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf 15.12.2014.
- Tyrväinen, L. Järviluoma, J. 2009. Lappi ja Suomi maailman matkailumarkkinoilla. Tuulentie, S. (toim.) Turisti tulee kylään - Matkailukeskukset ja lappilainen arki. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 29–51.
- United Nations: Department of Economic and Social Affairs. 2015. Open Working Group proposal for Sustainable Development Goals. United Nations. <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgsproposal>. 19.2.2015.
- Uusi-Rauva, K. 2000. Citysaamelaisten etnisyys. Seurujärvi-Kari, I. (toim.) Saamelaisten juuret ja nykyaika. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 204–209.
- Vuoristo, K. 2003. Matkailun maailma. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Äikäs, T. 2012. Tupakoivat, laulavat ja liikkuvat kivet. Lehtola, V., Piela, U., Snellman, H. (toim.) Saamenmaa. Porvoo: Bookwell Oy, 81–90.